

चांदोबा

मे १९८८

“प्रत्येक श्वासा श्वासिक

सस दीर्घन टाळता येण्यासारख्या रोगामुळे
एक मूल मृत्यु-मुक्ती पडत आहे.”

वर वर्षी २.५ मिलियन मृत्यु असा व दीर्घत्वामुळे मृत्यु पाळत नाहीत. अल्पवयसत
जवपा बंगलास सारख्या गृहस्थांच्या लोकांसोबतच्या सर्वनामाची कल्पना करा.

“आता आपण बांधू शकतो ?”

‘मुनिसिप’ व ‘ह’ च्या रोग-विमुक्ति योजनांना उत्तेजन देण्यासाठी रोटरी
इंटरनॅशनलचा पोलिओ-प्लस कार्यक्रम जमलत सापण्यास मदत करा.

सक उपलब्ध करून देण्यासाठी आर्थिक साहाय्य करण्याशिवाय
पोलिओ प्लस लोकांसोबत, स्वयंसेवक-गुरुकडा व लोककल्याणा सारखे कार्यकर
होती येणाऱ्या सामाजिक संघटनांची संरक्षण पातळी उंचावण्यासाठी मदत करते.

पोलिओ-प्लस द्वारे रोटरी सोसर्स, व्हॉलंटर्स, वॉच, कांथा खोदना, धनुष्यांचे
यासारख्या रोगांची मदत.

एकाच मुलाच्या आयुष्याच्या अवकाश व्याख्या जवजवाचर हा प्रश्न आहे.

पोलिओ-प्लस या संघटने हाताने मदत करा.

हा भाषा कानून खात्रील पत्तावाच पाठवा
वेअरमन, पोलिओ प्लस कॉन्फे डेट
१९८६, गोलक चिन्स
न्यू दिल्ली - ११० ००२
हे सुद्धा करू शकता

पोलिओ प्लस

अंतरराष्ट्रीय रोटरी सोसर्स

जगातील कुलना रोग-विमुक्ति करण्यासाठी

होय, पोलिओ प्लस कॉन्फे डेटसाठी याद्वारे देण्याची आपणांच्या इच्छा
करते.
लोकांच्या भाषणा व..... या वेळ/कालात पाठवीत आहे.
या.....
द्वारे.....
कॅप्टीव्ह प्लस.....
कोल कोल.....
वेळ/कालात ‘पोलिओ प्लस कॉन्फे डेट’ च्या मदत सुद्धा देत आहे
भाषावाच, हा वेळसाठी १९८६ आर अतिशय पाठवाऱ्या व
(५) इत्यादींसार करणेत आहेत.

पोलिओ

चांदोबा

संपादक : ‘चक्रावली’

संपादक : माहिरेडु

मागील अंकात ‘रासत राबाची वट्टा’ हा मजळा
छापतावा काही अंकांतून ‘रासत राबाची वट्टा’ असे
छापते गेले. क्षमस्व.

माणसांमाणसांमधील संस्कारातील फरक आणि
स्वायंपरायणता माणसाला चुकीच्या मागाता
नते. “करावे तसे भरावे” ही गोष्ट याचे उत्तम
उदाहरण आहे.

अमर बाणी

आरंभपूर्वी सविणी कर्मण, सव्वीपुरा वृद्धिमति व पश्चात् ।
मित्य मुवांज्जपराद्विप्रा, छायेवमेवो खलसज्जनाश्चासु ।

[तुर्जन्त बरोबरचे मैत्री संबंध शांतकाळीन छायेवमागे
सुखवादीला विनाश असून क्ळाकताचे क्षीण होव जातात. परंतु,
सज्जनांबरोबरची मैत्री मात्र मध्याह्नांतराच्या छाये प्रमाणे
थोड्या प्रमाणात सुरू होऊन ज्ञानशः वृद्धित होत जाते.]

वर्ष : ३८ मे १९८८ अंक : ११
एक प्रत : २५० :: मासिक वर्गणी : ३०-००

चांदोबा चांदोबा भागलाल का
लोका आणायल जेलात का
चिंतुके ताटे चमकत करिती
जेलाही चिंतुके आण संगती

Cadbury's GEMS

लोकायल जेलात लोकायल जेलात

चांदोबाता

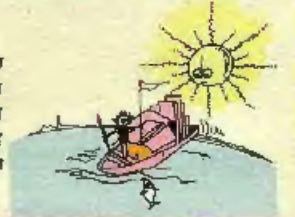

चक्राचे विराल टेंकाड

४० कि.मी. क्षेत्र व २५० कि.मी. चौक वसे हे चक्राचे टेंकाड, अटॉमिस्टा हिनकल्याबातुन वेगळे होऊन रीस समुद्रात तरंगत आहे. असे म्हणले जाते की - हे टेंकाड नॉस एजेलस पर्वत उकलता आले वर ६७५ वर्षेगमंत तिचे पाण्याची समस्था रद्दाणार नाही !

एकाको समुद्रयात्रा

म्हू जतीची रहिवासी टागिया येथी वा २१ वर्षाच्या मुनवीने आपल्या बकिनांकडून किलालेला एका छोट्याच्या गावेने दोन वर्षापूर्वी समुद्रयात्रेला सुरवात केली. जर्मन, पनामा, ऑस्ट्रेलिया, चीनचा हवाई वेगळ्या बंदरांत भेटी देऊन ती आपल्या बाकी सुरक्षित पोचली !

आपण खरेचो कळ इच्छिता ?

बॅन ह्येकरने लिहिलेला प्रसिद्ध कादंबरीचे नाव आहे 'दुर्लभता'. त्याचीच दुर्लभता हे पात्र कर्णाल्याच्या प्लॉट मावाच्या राजतंत्रीय राज्याच्या जीवनावर आधारून निविलेले आहे. त्याने ज्या महानगर आपले जीवन प्यरीत केले, तो महानगर बिक्रीसाठी बुला आहे.

'बारमिनार' ची पडत जल्मारी सोभा

हेराबाच मधील बारमिनार ही हमाराक फार विख्यात आहे. ४०० वर्षापूर्वी जिविरी गेलेली ही जल्मून ह्यारत माफुल्लुग व धनिकुल्लुगामुळे निकट भविष्यात वापसी सोभा घालवून बसेल !

रामराव एक बबोबुद्ध अनुभवी गृहस्थ होते. एकादा ते रस्त्याने जात असताना त्यांना शहाण्याली काही कामधंदा न करता अळशासारखा बसलेला बॅकर दिसला. रामराव म्हणाले-“काय रे बॅकर, रिकामटेकडा बसून काय राहिला आहेस? कामधंदा तरी करशील?”

“काम करण्याने काय होईल?” आळशी बॅकरने उलट प्रश्न विचारला.

“अरे, पगार मिळेल.” रामराव म्हणाले.

“बर, मीने यिल्ले की काय होईल?” बॅकर हुश्या विचारला शालार.

“कोणी एकादा आपल्या मुलीचे तुझ्याशी लग्न लावून देईल.” रामराव म्हणाले.

“जमानतार?”

“मुलं होतील, त्यांच्याशी तुवा हुसत-खेळता येईल, मज रचवता येईल.”

“त्यानंतर?” बॅकरने थोरळून विचारले.

“मुलं बरा मोठी झाली की त्यांना शिक्षक देऊन उत्तम नागरिक बनवायचे.”

“त्यानंतर?” आळशाचे ‘नंतर-नंतर’ नवही संकेता.

“नंतर ती मुलं कमवामला खागलीत. मग तू निजिल्लपणं आराम करू शकशीस.” मोठशा सहमशीलतेने रामराव म्हणाले.

“मज की बाप्ता निराळं काय करत आहे?” बॅकर म्हणाला.

या मुखासा शिकवण्याक काही अर्थ नाहीत हे लक्षात घेऊन विचार रामराव आपल्या वाटेने निघून गेले.

चेटकिणीचे सुसुद्धि

गोंड देशाचा राजा गौरीनाथ कळक त्याने एका जादूच्या आरुघात पाहून स्वभावाचा शासक होता. त्याला आपल्या देशात सर्वांत सुंदर मुळशी कोण लावण्या नावाची मुलगी होती. ती आपल्या नावाप्रमाणेच लावण्यावती होती.

लावण्याच्या सौंदर्याची रूपाती ऐकून अनेक देशाच्या राजकुमारांच्या मनस्त तिच्याशी विवाह करण्याची लालसा उत्पन्न झाली. परंतु गौरीनाथाच्या स्वभावाच्या सोयीने कोणतीही विवाहाचा प्रस्ताव मांडायला घजेना! माजराच्या गळपात घंटा बांधाची कोणी?

गोंड देशच्या उत्तरेला एक दाट जंगल होते. त्या जंगलात क्षुद्रशक्तीची सिद्धि मिळवलेली एक चेटकीण रहत असे. तिला एक मुलगा होता. तो विसावला बगदीच कुरूप होता, पण एका अत्यंत रूपवती बूक नसतानाच काशी पिल्ल गेल्याचे मुलीशी लग्न करावे अशी इच्छा त्याच्या मनात आली आणि तो उद्योगाला लागला.

मुलगा बरंच दिवस परत आला नाही. त्याची काही खबरही नाही, तेव्हा चेटकिणीने आपल्या क्षुद्रशक्तीच्या द्वारे खरो गोष्ट जाणून घेतली. मुलगा फारशी काही बूक नसतानाच काशी पिल्ल गेल्याचे कळतावर तिचा क्रोध बनावर आला. मध्यरात्री सुवरासीच्या सहालास प्रवेश

करून गाढ मोषेत असणाऱ्या राजकुमारीला तिने पळवून नेले।

आता चेटकिणीने राजाचा मूव ध्यायचे ठरवले. आपल्या शक्तीच्या जोरावर तिने राजकुमारीवर जादू घातली. जंगलात एका जागी तिने मंतरलेल्या रांगोळीने एक रेश ओढली. नंतर लावण्याला विषेच सोडून चेटकिण जंगलाच्या दुसऱ्या भागात रहाणाऱ्या आपल्या धाकट्या बहिणीकडे निघून गेली.

राजकुमारी ताहीशी झालेली पाहून राजाने जागले गुप्त हेर तिच्या बोधासाठी चांदी दिवांना पाठवले.

उत्तर दिशेला नेलेले गुप्तहेर जंगल अन्वेषित परतले व सांगू लागले—“महाराज,

आम्हाला राजकुमारी एका जंगलात दिसली. आम्हाला पाहिल्याबरोबर तिने अकाल-विकाल रूप धारण केले आणि आम्हाला मारपीट करून तिने जसमी केले.”

ही बातमी ऐकून राजाला फारच आश्चर्य वाटले. तो स्वतःच जंगलात गेला. त्याने ही तेथे लावण्याला पाहिले. पण तिच्याला पाहून जवळ येण्याऐवजी लावण्या मागे मागे सरकू लागली, ती जसजशी मागे गेली तसतसा राजा पुढे पुढे जाऊ लागला. पण थोडे दूर गेल्यानंतर लावण्याने जेव्हा मंतरलेल्या रांगोळीची रेश ओलांडली तेव्हा लगेच ती अकालविकाल रूप घेऊन राजाच्या दिशेने पुढे पुढे वेळू लागली. हा भयानक प्रकार पाहून राजाने तेवून काढता पाव घेतला व तो राजधानीला आला.

राजा मुलरूप परत तर आला पण त्याला जाता सुवराशीच्या चिंतेने खेळले. राज्यकारभारही त्याला सुवेना. जेवटी मंत्र्यांचा सल्ला घेऊन राज्यात दबडो फिटवली—जो कोणी राजकुमारी लावण्याचे रक्षण करून तिला परत आणेल, त्याच्याशी तिचा विवाह करून देण्यात येईल!

दबडी ऐकून, आधीपासूनच तिच्याशी विवाहासाठी इच्छुक असणारे नरेंच तरुण तिला सोडवून आपण्यासाठी जंगलात गेले. परंतु, ते सर्वज्या सवें सावण्याच्या

हातून मार साजून परत आले! राज-पानीच्या कटारातून निघूनगर्मा नामाना एक ठरुण रहात असे. त्याची काई लवानगणीच त्याला सोडून देवाचरी गेली होती. त्याच्या बहिर्जानी दुसरा विवाह केला होता. सावज आईच्या सावण्यामुळे विजयला जीवभाषा उवंग आला! आपल्या जवळ्यामरण्याचा जवळ राजकुमारीवरच सोडायचा—जसे ठरवून तो खरोखरीच जंगलात गेला. विजयला पाहून लावण्या थोडे अंतर मागे गेली, आणि तेवून महाकाय विकाल रूप धारण करून ती पुढे सरकू लागली.

हे पाहून प्रथम विजय मागे परतला, जन् वटी वेळ. पण, त्याच रात्री तो जंगलात परत गेला. चादपी रात्र होती ती! त्याने प्रथम राजकुमारीचा जेथे पाहिले होते तेथे जाऊन चांदण्याच्याच प्रकाशात त्याने ती जंगल वायफाईने तपासली. तेथे त्याला रांगोळीने काढलेली ती रेश दिसली. त्याने ओळखले की त्या रेशेचा जन् लावण्याच्या अकालविकाल रूप धारण करणाऱ्या वस्त्रीच काहीतरी दाट संकेत आहे.

विजयने जवळच्या जंगलावरून टोयाने पाणी जाळून तोंड रीतदा ती रेश घुळत काढायचा प्रयत्न केला, पण व्यर्थ! कितीही

पाणी टाका, रेश पुन्हा जशीच्या तशीच! त्याच्या मनात पुन्हा विचारात येऊ लागले—मग चालून ही रेश काढणारी व्यक्ति तिथेच कुठे आसपास असली पाहिजे. ती आसपास चारी विचांना सोध घेऊ लागला.

एक ठिकाणी विजयला एक ओसाड पळण्यासारखी वाटपारी झोपडी दिसली. झोपडीसमोरच्या दगडावर एक म्हातारी बसली होती. विजयला वाटले की हीच ती मंत्र साठणारी दाई असावी. आणि तो तिच्या दिशेने चालू लागला.

आपल्याकडे येणाऱ्या तरुणाला पाहून म्हातारीने विचारले—“कोण आहेस मुला तु ?”

“माजीवाई, मी या देशाचा राजा नव्हे, मी कोणी करोडपती व्यापारीही नव्हे. मी विचार आपला एक साधागुषा माणूस आहे. आज, मी अगोवर ती मंतरलेली रेष पुसून बाक पाहू! आपल्या मुलीची अवस्था पाहून आमचा विचार राजा अथवा लोकांचा झाला आहे!” विजय म्हणाला.

“जो! अर्त होय? माझी बहीणही मगोन चितेने विनून शिन्नूने मेली! राजाने तिच्या मुखाचा फाडी दिल्यामुळे तिने अलमारीही वेण्याचे सोडून दिले होते. म्हातारीने दुःखभरल्या आवाजात सांगितले.

हे उत्तर ऐकून विजयला फार आनंद झाले. ती म्हणाला—“म्हजं, याचा अर्थ

असा की लावण्यावर झुडशक्तीचा प्रयोग करून या जंगलात तिला आणणारी शेटकीण वृ नव्हेस?”

“हो बाळा! मी नव्हे ती. माझ्या बहिणीने झुडशक्तीची उपासना केली होती अन् त्याच्या बळावरच तिने धुवराशीला असा यातनामय अवस्थेत ठेवले. मग आपल्या ना करणी-बद्दल आपल्या अखेरच्या दिवसात तिला फार पश्चात्ताप झाला!” म्हातारी सांगू लागली.

“उगीच परचाराने करून काय उपयोग! तिने राजकुमारीला आपल्या बुद्ध भ्रमाच्या प्रभावातून सोडवले असते तर किती चांगले झाले असते!” विजय म्हणाला.

“बाळांठी माझ्या बहिणीने उपलब्ध सांगितला होता. जरा थांब मी आपला सांगते मुला!” म्हातारी आपल्या मनाचीच काहीतरी पुटपुटू लागली अन् म्हणाली—

“बाळा, बरे मी अन्-तन् जाणणाऱ्या लोकांच्या गोष्टींचा अर्थ समजणे माझ्यासारकींच्या आवाक्याबाहेरच आहे. खरं तर, राजकुमारीला अन्न प्रभावातून मुक्त करण्याची पद्दतदारी ती माझ्यावर ठाकून गेली होती. राजकुमारीला मुक्त करण्याचं रहस्य का लक्षात घेने सांगितलं होतं! दोन सवतींपैकी डोक्यावर बसलेल्या स्त्रीकडे

मात्रता कर, म्हणजे रांगोळीची रेष आपोआप नाहीशी होईल. किडी दिवसां-पासून मी विचार करीत आहे, पण ताईच्या बोलण्याचा अर्थ अजूनही माझ्या ध्यानात येत नाही.”

विजय थोडा वेळ खाली मान घालून विचार करत राहिला आणि एकदम उत्साहाने बोलू लागला—“माजीवाई, तुझ्या ताईच्या म्हणण्याचा अर्थ माझ्या लक्षात आला. आपल्या राज्यातून गंगा नदी वहाते ना—तोच तर दोन सवतींपैकी डोक्यावर बसलेली स्त्री! गंगा इथून वहा कोसपेक्षा अधिक दूर नाही! तुझ्याकडे काही भांडीकुंडी आहेत का?”

“अरे बाळा, भांड्यांना काय रे कमी? पितळी, तांब्यांची, कास्याची—कोणती हवीत तुला?” असे विचारत म्हातारी दगडावरून उठली.

विजय तिच्यापाठोपाठ सोपडीत गेला. एक साकपवाला लोटा घेऊन तो ताबडतोब गंगा नदीच्या दिशेने चालू लागला.

दुसऱ्या दिवशी सुबोदयाचे वेळी विजय गंगाजल घेऊन लावण्याच्या जागी पोचला. त्याला पाहिल्यावरुनच लावण्या मंतरलेली रांगोळी ओलांडून पलीकडे गेली व तेथून महाकाय रूप घेऊन ओरबत-ओरबत ती विजयच्या अंगावर मावून येऊ लागली!

परंतु इतक्यात विजयने गंगाजल रांगोळीवर टिपवले. बुडत्याच क्षणी सगळी रांगोळी कुलीप्रमाणे उडून हुवेत विरून गेली. अन् त्याच क्षणी लावण्याही आपल्या पूर्व-रूपात रूपांतरित झाली! विजयकडे ती आश्चर्यचकित दृष्टीने पाहू लागली.

विजयने अजून लावण्याजवळ जाऊन तिच्या सवें हकीमात थोडक्याच सांगितली. मंतर विला घेऊन तो राजा गौरीनाथकडे गेला.

आपल्या मुलीला सुखरूप आणणाऱ्या विजयची राजाने खूप तारीफ केली. दवंडीच्या अटीप्रमाणे तपासने लावण्याचा विवाह विजयशी मोठ्या थाटामाटाने लावून दिला.

इंका समाधान

धवलगिरी राज्यावर राजा नामदत्त राज्य करीव होता. तो एक बर्मात्मा होता. त्याच्या राज्यात प्रजा सुखी, समाधानी व संपन्न होती. तो मनन-चिंतन ही करी. एकदा नामदत्ताच्या घनात एक वृक्षा उत्पन्न झाली की-उत्तम माणसाची पारस कशी करावी? अशा माणसाची चाळचल-गूळ वग्न नावगूळ कधी असेल?

दुसऱ्या दिवशी राजाने सभा बोतवली आणि आपले मंत्री व हजर दरबारी सभासदांसमोर आपली समस्या मांडली, अन् त्यांच्याकडे साधे उत्तर मागितले. सर्वांनी आपापल्या परीने काचे उत्तर दिले, पण कुणाच्याच उत्तराने राजाचे पूर्ण समाधान झाले नाही.

काही दिवसांनी नामदत्त आपला मुख्य मंत्री आणि काही शिपाई आचार्यहू जंगलात शिकारीला गेला. तेथे थोड्यावर बंगली

बुकरे आणि हरणे वांच पाठलाग करता करता सर्वजण निरनिराळ्या दिशेला पांगले.

कुपार झाली तेव्हा राजा सर्वजण एकत्र येऊन राजधानीला परतले असा विचाराने शिकार बन्द करून एकमेकांना सोबत निघाले.

त्यावेळी एका शिपावाने बडालाही होळी मिटून ईश्वरचिंतनात मग्न असलेल्या एका साधूला पाहिले.

थोड्याच्या टापांना आवाज ऐकून त्या साधूने होळी तर उघडले, पण लक्षट दिशेला पहात विचारले-“कोण आहे?”

शिपायाच्या लक्षात आले की-सामुबाबा आंधळे आहेत. त्याने बरा घमकावण्याच्या मुरातच विचारले-“ए आंधळ्या, इतून कुणाच्या जाण्याची जाहूळ मागली का तुला?”

मुनीने शांत स्वरात उत्तर दिले-“हे शिपाई बाबा, इतून कोणीही येले नाही”

मग तो शिपाई तेथून दुसरीकडे निघून गेला. त्यानंतर थोड्या वेळाने मंत्री तेथे आला. त्याने थोड्यावेळी मुनि आंधळे आहेत. त्याने विचारले-“आपण तर आंधळे आहात असे वाटते. त्यामुळे आपण कोणा प्राण्याला पाहू शकणार नाही. तरीही आवाजाच्या आधारे आपण इतके तर तक्की लागू शकाल ना, की थोड्या वेळापूर्वी इतून कोणी मावूस येऊ किंवा काय! आपण मसा एकादा जावाज ऐकलात काय?”

“मंत्री महाराज, आताच थोड्या वेळा-पूर्वी इतून एक शिपाई गेला.” मुनीने उत्तर दिले.

यावर मंत्री आपला थोडा घेऊन तेथून निघून गेला.

यानंतर आपली थोड्या वेळाने खुद्द राजा नामदत्त तेथे येऊन पोचला. त्याने ही मृत्तोल पहाताच तो आंधळा असल्याचे ओळखले. राजा थोड्याचकन उतरला. आणि मुनिजवळ जाऊन त्याने त्याला प्रणाम केला व विचारले-“मुनिवर, मी काही लोकां वरोबर इथे शिकारीला जाऊ अन् त्यांच्यापासून जावूला पडलो. त्यांच्या-पैकी कोणी इकडून येत्याची जाहूळ कळली आपणाला?”

यावर मुनि म्हणाला-“महाराज, आताच थोड्या वेळापूर्वी आपला एक शिपाई आणि मंत्री इथे येऊन गेले”

“हे कोणत्या दिशेने गेले हे सांगू शकाल का आपण?” राजाने विचारले. मुनीने हे बोधे गेल्याच्या दिशेने हात उचलून दाखवले.

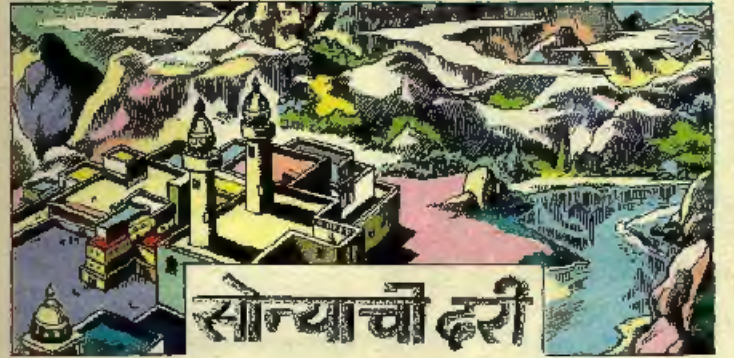
राजाही त्याच दिशेने निघून गेला. पुढे गेल्यावर त्याला मंत्री व शिपाई भेटले. त्यावेळी मुनीने शिपाई व मंत्री यांना ओळखून अगदी बरोबर कसे संबोधले याबद्दल राणाला बोधे आश्चर्य वाटले. मुनीने शिपायाला ‘शिपाई’ म्हणून, मंत्र्याला ‘मंत्री’ म्हणून, व राजाला ‘राजा’ म्हणून कसे काय ओळखले? हे कसे काय शक्य आहे?

आपल्या या शिकेचे सवाधान करून घेण्यासाठी राजा पुन्हा मुनीकडे गेला. शिपाई, मंत्री व राजा यांना मुनीने कसे ओळखले याबद्दल त्याने पृच्छा केली.

यावर हसत मुनि म्हणाले-“महाराज, आपल्या शिपायांना मला, ‘ए ऑथर’ असे पुकारले. या संबोधनावरूनच मी ओळखले की हा नक्की राजाचा शिपाई

असला पाहिजे. आता राहिले मंत्रीमहाशय- त्यांनी प्रथम माझ्या ऑथरपणाचा उल्लेख करून एक प्रकारच्या अपिकारी स्वरात प्रश्न विचारला, तेव्हा मला वाटले की हा मंत्री असावा. नंतर आपण आलात महाराज, आपण माझ्या ऑथरपणाकडे लक्षही न देता बरोबर मुलाची गोष्ट बोलून विचारले- “इथे कोणी आल्याची वाहल आपणाला कळली का?” अन् मी ताकडतोय कोळखणे की आपण म्हण राजाच! म्हणजेच आपण तिघांनी मला ज्या प्रकारे हाक मारली, त्यावरून मी समजू शकलो कोणती व्यक्ति प्रत्यक्षात कोणत्या हुद्यावर आहे.

मुनिने बोलणे ऐकून राजाला आपल्या शिकेचे बरोबर उत्तर कळून चुकले! मनुष्य दुसऱ्या व्यक्तीला कसे संबोधला किंवा दुसऱ्या व्यक्तीशी ती कसा वागतो यावरूनच कोण व्यक्ति श्रेष्ठ किंवा कोण व्यक्ति त्रस्त हे ओळखता येते-ही गोष्ट राजाला समजली. त्याने योग्य सका-समाधान झाले.

[५]

[युवराजाचा विवाहला आलेल्या प्राण्याचा विनोदने कसे वेळून कथ केला. पुढीलप्रमाणे आहेत राजसेवेकरींनी त्याला पुरविलेले दाखले. जवळपास त्या एकादशाने वेळून विचोवला वेळून आपल्या राजवाड्याच्या बरील बाजाला असलेल्या बुवनास वेळून गेला. तेव्हा तो ज्ञानभूमीत कोणकोणत्या प्रकारची कामे चालविले हे विचोवला दाखवू लागला....]

बिलाब- समारंभात माझ वेष्ट्यासाठी आपलं चाळू आकर्षण नाही का? एका आलेल्या नागरिकांना संबोधून पुजारी नागरिकाने उठून विचारले. म्हणाला-“आपल्या मारल्या गेलेल्या पवित्र प्राण्यांच्या जागी आम्ही लवकरच एक दुसरा प्राणी आणून त्याची स्थापना करणार आहोत.”

पुजारी पुढे बोलू लागला- “नागरिक गेला. आता तसल्याच दुसऱ्या प्राण्याची हो, आपल्या शक्ति प्राण्याचा संहार पुन्हा गरज आहे का? त्याच्याशिवाय करणाऱ्या ज्या दुष्ट माणसाला आपण

कलोन राव

एकदून डेजलं आहे त्याचा तबकरन नघ केला जाईल. आणि त्या आनंदाशील्यथे आपण उत्सव साजरा सगणार आहोत."

विनोद दबकून राजाकडे पाहू लागला. राजा त्याला आश्वासन देत म्हणाला— "पत्नरूनको, असे कधीही घडणार नाही."

"मी आपला कृतज्ञ आहे महाराज. पण आपण राजा आहात. असे असताना आपला विचार ही न वेता हा पुजारी माझ्या कथा-दडलची घोषणा कधी काय करू शकतो?" असे म्हणून विनोदने पुन्हा पुजाऱ्याच्या हातपाठीवर आपले रुक केन्द्रित केले.

"आता आपण सर्व आपली दिनचर्या सुरू करू." असे म्हणून पुजारी तीन विकेंद

सतत उभा राहिला, आणि त्याने एकदम उजव स्वराने विलाप करायला सुरुवात केली. त्याबरोबरच जवळ जवळ शंभर पळपुन विण्ळण, ओरडण, शब्द स्वर बाहेर पडून त्यांनी पुजाऱ्याचे अनुकरण केले. एका निनिटाच्या अपकीत संपूर्ण मंडप त्यांच्या रडण्याच्या आवाजाने निनादून उठला!

ते विवाद-दुष्ट पाहणे आता विनोदला वसह्य होऊ लागले—हे जाणून राजाने ते दुष्ट वंन केले व म्हटले—"शोपेच्या अशक्ती येणाऱ्या आजारापासून आमचे नागरिक गप्पकारे स्वतःचा संवाध करतात."

"महाराज आपले हे सर्व प्रयास निरर्थक वाहेत असे मला वाटते. मी म्हणतो, जनतेला हसवले जाहिजे." विनोद उत्तरला.

"हसवले जाहिजे? हे 'हसण' म्हणजे काय प्रकार आहे?"

"जरा नीट सांग ना! 'हसणे' या शब्दाचा काय अर्थ? कस हसणं असत?" राजा विचारू लागला.

"हाय देवा, सरन आपल्याला हसण्याचा अर्थ माहीत नाही?" विनोदने आश्चर्याने विचारले.

हा प्रश्न ऐकून राजा आगशीरच बुच-कळघात पडला. वास्तवतः ज्ञानभूमीच्या

नागरिकांचा हसण्याचा अर्थच माहीत नव्हता. ते कधी हसलेच नव्हते!

"महाराज, आपण व आपल्या या ज्ञानभूमीतल्या लोकांनी कितीही प्रयत्ति साध्य केली असली तरी ती सर्व निरर्थक आहे! एक प्रकारे आपण सर्वेज्जन अशक्ती आहात. ज्ञानभूमीला हा एक शान्त असल्यासारखा आहे. मी राजा असतो तर, तसले नाहीशी करण्याची शक्ति किंवा इतर अनेक अद्भुत शक्ति प्राप्त करून घेण्याचा अट्टाहास न करता, केवळ माझ्या प्रजेला कुतूबणे हसण्याची शक्ती प्राप्त करून घेण्यासाठी इत्येव शास्त्रज्ञांची बुद्धि राबवली असती.

विनोदच्या बोलण्यातली आत्मीयता राजाला जाणवली व तो विनोदवर फारच खूब झाला. इतक्यात अचानक एक गोपुरावरील विण्ळ्या रंगाचा दिवा प्रकाशित झाला व त्यावरील वंनानादही ऐकू जातो.

"बोहो, याचा अर्थ म्हणजे एकादे घोषकस्य संपन्न झालेले आहे! म्हणा मनीदपेणच!" राजा विनोदला म्हणाला. यार्भतर विनोद व राजा दोघेही बुरुजा-बाहेर आले.

इतक्यात विन्याऱ्या यामन्यांवरून गोपीवरी येत असल्याची काहूल नागली

आणि राजाने हात उचलून विनोदला साबोवसाका लपून राहण्याची खूण केली.

"महाराजांचा अयक्यकार असो! महाराज, आपला मनीदपेण तयार झाला." असे म्हणत दोघ वंनित तेव हजर होतले. पत्नाने हाकलेला वपेण राजान्या हातात देत ते म्हणाले—"महाराज, कोणाचेही स्मरण करून त्या व्यक्तीचे जीव वेळा नाव येत आपण या आरण्यावरून आपला हात फिरवा. ती व्यक्ती जाणवावद्दल मगात कोणते विचार काढणून जाहे तावडतोव आपणाला बारवमात स्पष्ट विदून वेईक."

"तुम्हा लोकांचे प्रयत्न सफल झाल्या-वद्दल मी तुमचे अभिनन्दन करतो. आता

सर्वात अगोदर आपला हितचिंतक जो पुजारी आहे, त्याचेच मनोव्यापार मला या कारणात पहायचे आहेत." असे म्हणत राजा त्या आरखावरले वस्त्र दूर करणार, हुतक्यात—

"धावा, धावा!" असे जोरकट स्वतः पुजारीच तेथे येऊन पोचला. "या मनो-व्यापाराचा उपयोग सर्वात अगोदर मीच करणार आणि ही वस्तु नेहमी माझ्याच ताब्यात राहील." असे तो म्हणाला.

"महाराज. आपण राजे आहात. या दर्पणाचा उपयोग करावना गृहिणा अधिकार राजा म्हणून आपलाच आहे ही गोष्ट विसरू नका. पुजाराचे मन कसे आहे हे

आपण या क्षणीच आरखात जबर पाहू शकता." विनोद आपल्या लपलेल्या स्थानापासून बाहेर येत म्हणाला.

"असे कधीच घट्ट पकडणार नाही, कधीच नाही." असे म्हणत पुजारी राजाच्या हातून आरखा हिसकावून घेणार, हुतक्यात एकाच उभीत त्या दोघांच्या जवळ येत विनोदने पुजाराच्याकडे बघवले.

या अवस्थेत राजाने आरखावरील वस्त्र बाजूला करत तीन वेळा पुजाराच्या घोंघावरून वस्त्र आरखावरून आपला हात फिरवला व तो आरखात ओकावून पाहू लागला. "बापरे!" आरखातले वस्तू ग्राहून राजा दबकलाच. आरखा माली टाकून त्याने म्याग्रावून आपली तलवार बाहेर उपसली आणि एकाच वारात पुजाराचे गीर पकडेचले केले!

"काय केलेत हे महाराज!" आश्चर्याने विनोदने विचारले.

"हो, खरोखरच ह्या क्षणिक आवेगात काय केले मी हे!" राजा बानावर येत म्हणाला. पोटे बांधून राजा सांगू लागला— "मी आरखात ओकावून पहातो तो काय! पुजारी दात-भोठ सात हाताने वस्त्रात उगारत पुढे वास्याकडे येत होता! हे केवळ आरखातले बिम्ब आहे, ही गोष्ट निवस्त्र-मी स्वतःचे रक्षण करणाऱ्या

हूतूने-खरोखरच आरुन टाकले हो!"
पुजाऱ्याच्या मृत पैहाकडे व्यथित असा
करणाने पहात राजा हे बोलला

"महाराज, आपण व्यथित का होता?
याचा अर्थ असो की खरोखरीच हा पुजारी
वापला जवळ करण्याचा संकल्प आपल्या
मनात बाळगून असला पाहिजे" पंडितही
वास्तव्यनि म्हणाले.

"मी आरसात पाहिले तसा खरच का
हा पुजारी मरला काय होता?" राजाने
विचारले

"यात संका घेण्याचे कारणच नाही
महाराज नटल्यास आपण पुन्हा एकदा
या कारणाची परीक्षा घेऊ शकता"

मनोदर्पण निर्माण करणारे पंडित एका
स्वराने राजाका म्हणाले.

"हं, हा मरला मोठा छान आहे" असे
म्हणत राजा विनोदकडे पाहू लागला आणि
म्हणाला "हा पुजारी मेहुनो म्हणव असे
की तु मानवर्षी राक्षस आहेस आणि
आमचं काही नुकसान करण्यासाठीच तू
इथं आला आहेस ही गोष्ट कितपत स्पष्ट
आहे हे मी आरसा वा आरसात तपासून
पाहतो" असे म्हणत राजाने क्षणभर आपले
डोळे मिटून घेतले. तीन वेळा विनोदचे
नाव घेऊन आरसावरून हात फिरवल्यावर
राजा सनोरच दुसरे पाहू लागला.

राजाच्या तिसरे आश्चर्य वाटले. मंतर
अतिशय प्रसन्न होत विनोदकडे वळून राजा
बोलू लागला-"तू एक महान् कार्य बाध
करून घेण्यासाठी आम्हाच्या या ज्ञानभूमीत
आला आहेस. आपण प्रवास सोपा व्हावा
यासाठी आम्हाकडून काही सहाय्याची
तुम्ही अपेक्षा आहे नास! याशिवाय तुम्हा
मनात आम्हाकडून काही वस्तुता किंवा
काही काळानेरा विचार नाही. जल्ल
आम्हाकडून तुम्हा मनात शुजळ्याव
आहेत."

हे एकताएकता विनोदच्या डोळ्यातून
आनंदाधू शरू लागले! त्याने म्हटलं
"महाराज, मी आपणाची नं बोलू इच्छित

होतो, ते आपण स्वतःच मला सांगत आहात
आपणही आम्हाची गोष्ट कोणती? एक
वर प्राप्त करून घेण्यासाठी मला ही तुमची
ज्ञानभूमी ओलांडून जायचे आहे. यासाठी
आपल्या मदतीची मला नितांत आवश्यकता
आहे"

राजा थोडा वेळ श्रोन राहिला. नंतर
त्याने ऐक्ये असलेल्या पंडितांना तेथून विधून
जाण्याचा संकेत केला. ते गेल्यावर राजा
विनोदला सांगू लागला-"या ज्ञानभूमीच्या
पलिकडे असलेल्या प्रदेशात आपल्या ज्ञान-
भूमीतल्या कोणीही नागरिक कधीही गेलेला
नाही. ती प्रदेश न मायची ज्ञानभूमी
यांच्या मधील मारात विपारी वायु
पसरवणार्या दोंगराच्या रांगेस वाहेत. त्या
विपारी वायूपासून स्वतःला वाचवून
कोणीही पलिकडे जाऊ शकत नाही"

"पण महाराज, त्या विपारी वायूपासून
माझे रक्षण करून पलिकडे पोचवण्याचे
काम केवळ आपणच करू शकता" विनोद
म्हणाला

"बोल, मी कधी काय ही मदत तुला
करू शकेन?" राजाने आश्चर्यात विचारले

"महाराज, एका जागी ध्वनितरंगच्या
रूपात परिचित होऊन अदृश्य म्हणवयाचे
व दुसऱ्या जागी जाऊन पुन्हा स्वतःच्या
रूपात प्रकट होण्याचे रहस्य आपण मला

सांगायलाचे-हीच ती मदत!" विनोद
म्हणाला.

विनोदच्या या मागणीमुळे राजा पुन्हा
जरा विचारात पडला

विनोद पुढे म्हणू लागला "महाराज
आपल्या मदतीने मी हो याचा सफल करू
शकतो तर मी आपणा सर्वासाठी तेथून
'दुसऱ्याचे' वरदान' घेऊन येईन. पण
आपण सर्वजण मुक्तपणे हसू शकाय"

'दुसऱ्याचे वरदान! हा काय प्रकार
आहे? मला अजून नीट समजत नाही पण
काहीही असो मला जसे वाटत आहे की
ही एक महान् चीज असावी. परंतु तू ज
रुपात प्रकट होण्याचे रहस्य आपण मला

परम रहस्य या ज्ञानभूमीमध्ये फक्त मला आणि पुत्रांवालाच माहीत आहे. पण पुजारी तर बाता असून मोला-मला एकदमालाच मला ते माहीत आहे" राजा म्हणाला.

"पण महाराज, या रहस्याचा शोध ज्ञानशास्त्रा पद्धतीनेच होई. ते माहीत असल्या की!" विनोदने हाका प्रदर्शित केले.

"हां, ही गोष्ट सरीक! पण पुत्रांवाला या गोष्टीबाबती असा बरोबरीत करून टाकला आहे कि त्यांना या रहस्याचा उपयोग करण्याची संधीच मिळणार नाही." राजा म्हणाला.

"ओहो, म्हणजे रहस्याचा शोध करणाऱ्या विद्वतांचा पुत्रांवालाने बघ करवला?" विनोदने विचारले.

राजाने होकारात्मक मान हलवली व तो म्हणाला- ठीक आहे, मी या संदर्भात मागझूत तुझ्याशी संविमन होऊन 'ठीक आहे' विनोद म्हणाला.

राजाचा निर्णय ऐक्याच एक सोडवडा लागला. या अनर्थात विनोद व पुत्रांवालांनी चांगलीच रडवी बसली.

एके दिवशी विनोद पुत्रांवालाला पुत्रांवाला- 'पुत्रांवाला, आपण किती सुंदर आहोत! पण आपण हनु सकल नाही हो किती पुत्रांवाला गोष्ट आहे!"

विनोदची पुत्रांवालाला दानतीतली ही खात्रीयता पाहून राजा हेलावला. त्याने विनोदला रहस्य सांगण्याचा निर्णय घेतला व तो पुत्रांवाला व विनोद यांना घेऊन ज्ञान-भूमीच्या सीमेवर गेला. तेथे त्याने विनोदला बक्ष्य होण्याचे उत्तम सल्ला देऊन सांगितले, व तो म्हणाला- "एक बेटा, एकदा अद्वय शास्त्रानंतर त्या स्थितीत काय वेळ रहावेही पोचवणे आहे. विनोद याचा पत्नीपणा व संततीचा ओलांडलावरवीर तुला पुढा पावसावल्यास पावसावे व बघ घ्यावयात हवे-ही गोष्ट नीट समजून ठेव, विसरू नकोस."

अद्वय होण्यापूर्वी विनोदने राजा व पुत्रांवाला यांचा विरोध घेतला. (कथा)

विनोदची गोष्ट

दुसऱ्याने विचारल्याने काळाकडे परत आला. त्याने प्रत साद वरून काढून लावला. घेतले व तेहमीप्रमाणे मीन चारण करत तो लवकराकडे चालू लागला. तेव्हा जेव्हा रहाणारा बेटाळ तपाळा विचार लागला- "राजा, आपण कार्ये राज्य करण्यासाठी असलेला तुझा बुद्धिविनाय प्रशंसनीय आहे. परंतु एक प्रश्न यावर मला येतो- सतावत आहे-तुम्ही इच्छित कार्ये सकल प्राप्तीवर एकूण परिस्थिती काय रूप घारण करील? कारण कथाकवी केवळ कावातीन असकलताच नव्हे, तर सफलताही ज्ञानाच्या बुद्धिमान व्यक्तींना कवी बुद्धिमानात टाकते. याचे उदाहरण म्हणून मी तुला एक महान पंडित व कवि विनीत यांनी गोष्ट सांगतो. एक. वास्तुते तुझा ज्ञानपरिहारही होईल.

बेटाळ कथांनी सांगू लागला.

बेटाळाच्या गोष्टी

प्राचीन काळी ज्ञानसागर नावाचा एक पंडित रहात असे त्याला ललित नावाची एकुलती एक मुलगी होती. एका विनीत नावाचा एक तरुण ज्ञानसागरकडे विज्ञानं करण्यासाठी आला ज्ञानसागरने त्याची परीक्षा घेतली व त्याच्या बुद्धिमत्तेवर खूब होऊन त्याला आपला शिष्य म्हणून स्वीकारले. मुळातच विनील बुद्धिमान होता.

विघ्नान्यास संपल्यावर राजाश्वय श्राव्ह करून घेण्याचे विनीलने ठरवले, पण लघूपूर्वी ज्ञानसागरला गुरुशिष्या वेळून त्याची अनुमति घेणेही आवश्यक वाटल्याने त्याने प्रथम गुरुजीला आपला विचार सांगितला.

त्याचे बोलणे ऐकून ज्ञानसागर प्रथम काही वेळ गप्पच राहिला वंतर त्याने विचारले "विनील, गुरुदक्षिणा म्हणून मी जे मागेन ते तू मला देशील ?"

"गुरुदेव, माझ्या अर्कितबाहेरची नसेक सखी प्रापण मागाल ती गुरुदक्षिणा मी आपणाला देईन" विनील अत्यंत नम्रपणाने जवाबला.

विनीलच्या जवळाने ज्ञानसागर फारच आनंदित झाला व तो म्हणाला- 'विनील माझ्या अन्य काहीही इच्छा नाहीत तू विद्येत गुरुसमिपारसा द्वारे वपलक्ष माता भागी एकच इच्छा आहे मी ही की, तू माझ्या जलितेची विवाह करावाह."

ज्ञानसागरची इच्छा आणून विनीलचे हृदय व्याकुळ झाले। तो म्हणाला- "गुरुदेव आपण तर माझे अग्निपरीक्षाच बारंबचीत। मी आपणाला पित्यासमान मानतो व आपली कन्या ललित ही तर माझी बहीण। अशा परिस्थितीत हा प्रस्ताव न्यायसमत ठरेल का गुरुजी ?"

विनीलच्या उत्तरामुळे ज्ञानसागर खिन्न झाला व म्हणाला- "बला गुरुपुत्रीची विवाह करू नये, बला नाही मिरम नाही." असे सांगून व त्याच्या पुष्ट्यर्थ अनेक उपाहरणे देऊन ज्ञानसागरने विनीलच्या समजावण्याचा प्रयत्न केला

तरीमुळा विनीलला कलितेची विवाह करणं दृष्टेता गुरुमुह्यत असतानाचा सर्व काळ त्याने तिच्याकडे बहीण म्हणूनच पाहिलं होतं. परंतु विनीलच्या नकारामुळे ज्ञानसागर माग फारच सतप्त झाला.

संतापाच्या शराने ज्ञानसागरने कबडकृतले पाणी हातावर घेऊन विनीलला शाप दिला- "तुझ्या अंगात इतका अहंकार आहे हे माझ्या आजपर्यंत लक्षात झाले नाही. माझी गुरुदक्षिणा तुझ्याकडे नव्हती म्हणून तू पाप्याचा मागीसार माहेस, परिणामत तू आपल्या सने विद्या विसरून बाळग एक सामान्य व्यक्ति म्हणूनच जीवन व्यतीत करशील."

गुरुजीचा हा शाप ऐकून विनील खोकात बुडून गेला डोळ्यात पाणी आणून त्याने

ज्ञानसागरला धवन केले व तो म्हणाला- "ज्या इश्रीला मी बहीण मानत झालो, तिच्याशी कुठल्याही परिस्थितीत मी विवाह करणार नाही." असे म्हणून विनील नेहून बाहेर पडला.

पानंघर विनील वेड्यासारखा देशभर फिरत राहिला. शेवटी एक दिवस अत्यंत दुर्बल झालेल्या परिस्थितीत तो श्रीरंगपट्टणला पोचला. आणि रंगनाथस्वामीच्या देवळासमोरच गेमुड होऊन झाली पडला।

त्याच वेळी कृष्णाचार्य नावाचा पंडित श्रीरंगनाथाच्या बसणाऱ्या बाळा होता. त्याने शिष्यांच्या मस्तीन विनीलला उचलून आपल्या भरी पाठभले व त्याच्यावर उपचार करवले.

विनील कुष्णाचार्यांच्या वरी थोड्या वेळाने शुद्धीवर आला. त्याने डोळ उघडून पाहिले, तो घराच्या अगंगात कुष्णस्वामीचे शिष्य श्रीरंगनाथाचे स्तोत्र म्हणत होते. त्या शनितरसपूर्ण वातावरणाच्या उभाचा मुळे विनीलच्या तोंडून श्रीरंगनाथाच्या स्तुतिपर श्लोक स्फुरू लागले व ते श्लोक गातच तो उठून उभा राहिला.

त्या आवेशात शीघ्रकाव्य रूपात विनील एक तासभर श्लोक गात राहिला ! व यानंतर थोड्याच वेळात पुन्हा बेहोश झालेन तो कुष्णाचार्यांच्या चरणांवर खाली कोसळला !

विनीलची काव्यप्रतिभा, पदलाकित्य व शब्दसौष्ठव या गोष्टींचे कुष्णाचार्ये व

त्याचे शिष्य या सद्गुरूंना फार आश्चर्य झाले !

हाताचा आक्षार देऊन कुष्णाचार्यांनी त्याला उठवले विनीलने धावा प्रणाम करून विचारले— 'महाराज जाणण कोण ? मी इथे कसा आलो ?'

कुष्णाचार्यांनी त्याला सर्व वृत्तान्त कथन केला व विचारले— 'तु कोण वाहेत बाळा ? तू उत्स्फूर्तपणे रंगनाथावद्दलची स्तोत्रे वावलीस ती ऐकून मला असे वाढले की गाझा जन्म घन्य झाला ! तू तर सरस्वतीचा वरपुत्रच जाहेस मग तू जसा हौन कीन अवस्थेत का ?'

“स्वामी, आपण म्हणता ते खर आहे ? तरच का मी श्रीरंगनाथावर आशुकाव्य रचले ?'

कुष्णाचार्ये हसत म्हणाले— 'तू सुहृदातीक्षा जे तीन श्लोक रायलास ते ऐकून मी चकित झालो होतो. त्यानंतर तुझ्या तोंडून निघणारा शब्द तू शक्य मी जाणव्या शिष्यांकरवी लिहून ठेवला आहे. हे पहा ना !' बसे म्हणून त्याने आपल्या शिष्यांकडून ताडफन घेऊन विनीलच्या हाती दिले.

विनीलने जे शीघ्रकाव्य केले होते ते वाचून त्याच्या डोळ्यांतून आनंदाश्रु भरू लागले. श्लोक शरीरकरच अद्भुत होते ! आता त्याच्या लक्षात आले की आपले गुरु

ज्ञानसागर शोनी विजेला सोप खरा झाला नाही !

“अरे, पण तू अजून मला स्वतःची ओळख करून दिली नाहीस ?” कुष्णाचार्यांनी विचारले.

विनीलने आपली सर्व हकीकत कुष्णाचार्यांना सांगितली. त्यावर ते म्हणाले— 'शोक वाहे वत्सा, तू थोडे दिवस माझ्याच घरी रहा चला आता, स्नान करून जेवण कर.'

हे बोलत बसताना कुष्णाचार्यांच्या बेहयावर पहिल्यावर्तकी प्रसन्नता दिसत राहते हे विनीलने ताबडे परंतु त्याने तिकडे विशेष लक्षही दिले नाही.

भोजनानंतर कुष्णाचार्यांजवळ परत येऊन विनीलने विचारले— 'स्वामीजी, या

नगराचा राजा कोण ? हा राजा कधीना आश्रय देतो का ? त्याला काव्याबद्दल रुचि आहे का ? त्याच्या दरबारात प्रतिभावन्त पंडित आहेत का ?' याबरोबरच आणखी काही प्रश्न तो विचारणार इतक्यात कुष्णाचार्यांनी त्याला मनेच थोडवले.

ते म्हणाले— 'वेळ आली की थोच तुला सर्व काही सांगेन. दत्तात्रीछ होऊ सकास आता जरा वेळ विश्रान्ती घे.'

दुसऱ्या दिवसापासून विनील कोणत्या ना कोणत्या विषयावर शीघ्रकाव्य रचून ऐकू लागला परंतु आश्चर्य म्हणजे त्याच्या कवितेंतील माधुर्य आणि त्याचे पांडित्य दिवसेंदिवस कमी कमी होऊ लागले ! पुढे थुडे तर त्याच्या कवितेत रसनिष्पत्ती

सोडाक पण काही काही कडवी विकृत अर्थाने येऊ लागले त्याच्या कविता ऐकण्याच्या कुठ्याचायांच्या शिज्यांच्या चेहऱ्यावर तिरस्कार उभटू लागला। काही प्रमाणात विनीलच्याही ही मोठट लक्षात आली.

असातच एक दिवस कुठ्याचायांच्या दोन शिष्यांमधील ह्या चर्चांलाय विनीलच्या कानी आला.

एक शिष्य म्हणत होता—“अरे पाहिलस, या विनीलच्या काळ्यात अहंकार किती भरलाय?”

‘होय ना रे, प्रथम रंगनाथस्वामीची कुपावुष्टि थापल्यावर कशी काय बदली

कुणास ठाऊक! प्रथम याने जगदी अमृत-रसाने भरलेली कविता रचली, मग चाला पहा, याच्या जलाकृत केवळ मुळक शब्दच भरलेले असतात” दुसऱ्याने पहिल्याला पुष्टि देत म्हटले—“आणि तरी सुटा अजून याचे छोळे कसे उघडत नाहीत कुणास ठाऊक!”

“माहित आहे परवा गुरुदेव काय म्हणत होते? ते म्हणाले विनील स्वतःला मोठा विद्वान समजत आहे. चण बेटा, जेवून त्याच्यात आत्मज्ञान बागूत झालेले नाही” पहिला शिष्य म्हणाला

रहाचे हे बोलणे ऐकून विनीलच्या मनात विचारांची लढबळ भाजली

सोवटी कुठ्याचायांकडे भाऊन त्यांचा प्रणाम करून तो म्हणाला “गुरुदेव, मला धर्माचे सूक्ष्म रूप अजून समजलेच नाही! आपल्या कुपेने माझे छोळे उघडले. मला आधिकारि जा. मी पुन्हा एकदा बाह्या गुरुजींना भेटून वरत घेतो.”

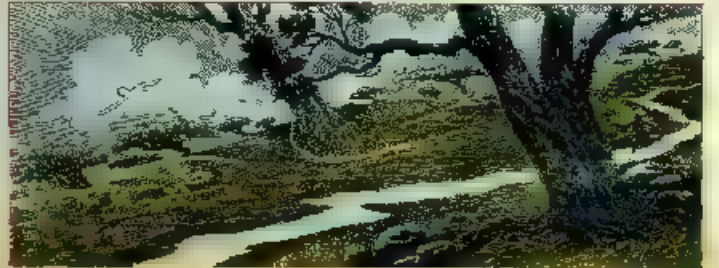
एवढी मोष्ट एकवत्यावर वेताळ राजाचा विचारू लागला—“राजा, इतके मधुर कव्य आजूक्यात प्रसवल्यामुळे विनीलच्या मनात गवनीं घर केले—ही मोष्ट बरीही बसेल. पण त्याची काव्य-प्रतिभा एकएकी लुप्त होण्याचे कारण काय? आणि ज्ञानसागराने विनीलला दिलेला शाप खोटा का न्हावा?

पुन्हा ज्ञानसागराकडे जाण्याची इच्छा विनीलने का प्रकट केली? राजा या प्रश्नांची योग्य उत्तरे माहित असूनही तो बिली नाहीस तर गुळा बाहेरीतच आहे—पुन्हा वस्तूकाचे तुकडे तुकडे होऊन पडतील”

विक्रमावित्याने उत्तर दिले—“विनील स्वतःला म्हणून कपि सनजू लागला त्याच्यात असाकरणा अहंकार जागृत झाला कि आपण कोणी फार मोठी व्यक्ति आहोत अन् त्यामुळेच गुरुचा शापही स्पर्ध झाला अशी त्याची समजूत आली. परंतु आप व्यक्ती होण्यामागील सत्य त्याला कळलेच नव्हते खरे म्हणजे ज्ञानसागरचा शाप खोटा ठरण्याचे कारण ‘ज्ञानसागरची दुर्बलता’ हेच होते, त्यात विनीलच्या मोठेपणाचा काहीच भाग नव्हता! विनीलने आपल्या मूर्खीची निमात करायची ही इच्छा सर्वसामान्य माणसाप्रमाणे प्रकट न करता, ज्ञानसागराने ही मागणी गुरुदेवाच्याच रूपाने येवेली वा मागणीत एक प्रकारची शक्ती करणे व आज्ञा देण अशी लक्षणे आढळत विनीलचे

उत्तर ऐकल्यानंतर हरे म्हणजे एक गुरू किंवा पितृतुल्य माणूस म्हणून त्याने आशिर्वादन घ्यायला पाहिजे होता. परंतु खणट त्याने राजाचे विनीलला शाप दिला व तो स्वतःच दोषास पात्र झाला. आणि त्यामुळेच त्याने दिलेला शापही असफल झाला, परंतु विनीलने हे सत्य समजून घेतले नाही. तो समजून घालसा, मी आपण इतके मोठे धर्मात्मा आहोत की गुरूने दिलेला शापही खोटा पडला! जामुळे त्याच्या मनात गुरुदेवक भूवा व स्वतःबद्दल अहंकार उत्पन्न झाला! मग यामुळेच तो स्वतःच्या काव्यप्रतिभेलाही शक्ति झाला! सोवटी त्याला सत्य समजले आणि आपले बुद्ध ज्ञानसागर यांच्याचबळ क्षमा मागून आपला अहंकार व दुर्धन वगैरे दुरुप पुनून काढायची इच्छा त्याने प्रकट केली”

अद्याप्रकारे राजाचे हीन भंग काढण्यामुळे प्रेमातील वेताळ प्रेमातून अदुश्य होऊन पुन्हा झाडाला संतकू लागला. (कल्पित)

खरी सूक

एक लाचलाऊ शोषाधिकारी, जो सध्या म्हणून जास्त पैसे देईल त्याच्या बाजूने न्याय देत असे इसाचे वार काळा लष्करापुरवक भागाले पैसा मिळवत असे. पार तिकडे त्याच्या कुटुंबाला एका मुलाला विरल्लेखाच प्रकारच्या काईट खेळवी लायत होता.

एके दिवशी शोषाधिकारी शोषका अवताराने त्याच्या शर्टाच्या जिवातून पैसे चोरताना त्याचा मुलगा मूढेमाळासह पकडला गेवा!

आपल्या सधेत आपला मुलगाच आपल्या जिवातून पैसे चोरतो या शोष्टीचे त्या शोषकाच्याना पार आघर्ष वाटले.

त्याने बोरकून मुलाला विचारले- 'एक शोषाधिकारी म्हणून कुठ्या या बपरोधासंगठने काय शिक्षा करील आदीत आहे कुला ?'

"परंतु आपल्यासारख्या शोषकाच्याना कोणकोणत्या अपराधाबद्दल किती काच बावी लायते हे बघाही. माहित आहे बाबा !" असे म्हणून बपरोधा हातावर दोन रुपये देऊन मुलगा लेंचून चालला जावा!

शोषाधिकार्याला आता कळेल चुकले की बूक तर आपली स्वतःचीत आहे त्यानी त्यामुळेच आपला मुलगा बसा लावले आहे !

त्या दिवसापासून शोषाधिकार्याने हाच खाणे सुरूच दिले.

पहला काव्य कथा.

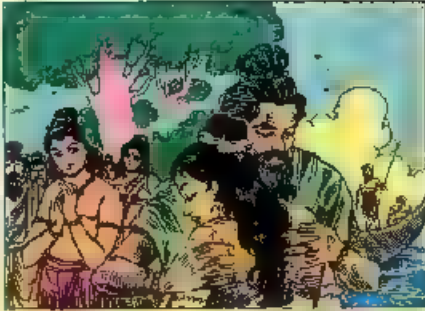
शकुन्तला-२

कश्यपमुनीच्या मनात बघाईला राजा कुष्यन्ताबद्दल फार भावर होता म्हणून शकुन्तला व दुष्कृत यांच्या विवाहाची काता बाबत ते फारच प्रसन्न झाले. तंवर त्यांनी राजाच्या बरं पुरात कसे बघावे व एक रात्री म्हणून तिची काय कर्तव्ये आहेत याबद्दल शकुन्तलेला उपदेश केला.

एके दिवशी काव्य भूति बाहेर येऊन असताना शकुन्तलाही पथानात बसून कुष्यन्ताच्या आठवणीत मग्न झालेली होती. त्यावेळी दुर्वास मुनि तेथे आले व त्यांनी कश्यपमुनीबद्दल बोकली केला. परंतु आपल्याच विचारात मग्न असल्याने तिचे त्यांच्याकडे लक्ष गेले नाही. तसेच स्वभावाच्या दुर्घटि मुनींनी समोर रागाने शकुन्तलेला हाथ दिला- आपल्या आठवणीत मुंडल्या- पुढे व माघी उपेक्षा केलीस हा तुला विमर्कन जाईल.

अबून आपल्यातच मग्न असलेल्या शकुन्तलेच्या कानांना हा शापही ऐकू आला नाही ? परंतु काही शोधमवासी भुनिकल्यानी लागू हा शाप ऐकून तिच्या बघीतले दुर्वासमुनींनी समोर मागितली मुनीबिही मग्न झाले व 'या शापाचा प्रभाव तान्पुरतान राहील' असे म्हणून ते तंभूर निघून गेले.

काही दिवस येथे आणि कळवणीची शकुन्तलेला दुष्प्रतापाने पाठवण्याची तयारी केली. आपल्या माजमंत्रिणीचा निरोप घेऊन, आपल्या पालककात्यायि पित्यास व इतर बहीस बायलांना नमस्कार करून शकुन्तला इस्तिनापुराचा नावला पिंपळी कळवणीच्या एक मुनिमुनार शिब्य तिसा सोबत म्हुळून बरोबर निघाली.

“जोहो, बरो होय? भाऊकाकून काही बदलीसाठी विनंति करायला आला नाहात काय तुम्ही?” दुष्प्रतापाने कोठ्या पकटेने विचारले हे ऐकून शकुन्तला आश्चर्यचकित झाली. मुनिमुनाराने ताच्या स्वराने देव्यासाठी पुन्हा म्हटले-“बहाराज आपण शकुन्तलेला भिस्तरकाय काय? कळवण्यात आणाय हिंम्याची विवाह मेळता ना?”

शिब्ये आपण व निवास स्थान आणि आपले वास्तववाचन केलेल्या पित्याला सोडून जाताना शकुन्तलेला एकीकडे दुःख वाटत होते तर दुसरीकडे पतिपुत्री संस्थांना वाळवत होता. तिची मीमांसातून मुचकप पार पडली.

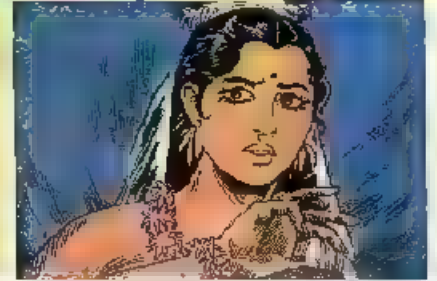

“देवा, हे कोण तर बाह्यावर दोष लावू पहात आहेत!” वा विचाराने व्याकूल होऊन दुष्प्रताप म्हणाला-“बाह्यावर वसना बोध भांडावची दुपची हिंम्यतय कधी होते? तुम्ही मुकाटयाने दुष्प्रतापाने व्हा, नाहीतर तुम्हाला कडोर निशा दिमी जाईल.”

इस्तिनापुराचा पोषणवावर वसुधा वसुधासिने शकुन्तलेने दुष्प्रतापाच्या राखवत प्रवेश केला. तिचा दरबारात प्रवेश करताना दुष्प्रतापाने पहिले, पण राजाने तिचा पाहूनही तिच्या भावनेच्या विशेष दर्शन घेतली नाही, याचे शकुन्तलेला फार आश्चर्य वाटले. तिच्या बरोबर आलेल्या मुनिमुनाराने राजास निवेदन केले-“बहाराज ही नववी दयाने जळवणीची राजवळ्यावर

विवाहाच्या वेळी राजाने दिवेची मंथी पाहून तरी राजाची स्मृति जागृत होईल या विचाराने शकुन्तलेने बाफ्या हाताकडे नजर कळवली पण हाच। कोटातली मंथीही नव्हती भावेची होती तिच्या वनात याले-बायल नावेतून येताना नदीच्या पाण्यात हात घालून नेऊन होतो त्याचवेळी बहारा मंथी सोडावून मिळवून घेती।

यांनंतर मीच शकुन्तला काहीही न
बोलता त्या मुनिकुमारासह दरबार
होवून निघून गेली. दुर्धर्मा मुनीच्या
सापल्या प्रभाषाने दुष्यंत शकुन्तलेला
दुर्धर्मा निरस्तच होता! परंतु
राजाच्या भगवान मीच तिच्यावरून
कोणत्याही कदाचित् वास्तव होता।

करावेतसे मारावे

कान्तिपुर गावाच्या जवळील एका जंगलात
मध्यरात्रीच्या वेळी एक भूत एका
साडाच्या फांदीवर बसून घोरत होते
अचानक साडासाली काही आवाज झाला
म्हणून त्या भुताने डोळ उघडले. व्हडाले
तो एक तरुण त्या दाट साडीतून वाट
काढत पुढे गेला होता

भुताची शोकशोड सात्वावद्दल रागावून
ते म्हणाले—“का रे, कोण बाहेरसु?
मागही भुत पावेळी सकाळपासून शोभत
असतो—यावेळी तुम्ही जमलात काय
काम?”

पण भुताची ही वमकी ऐकून तो तरुण
जरासुद्धा विचलित न होता म्हणाला—
“वर शोक वाचा! मागीही तीच खर
दुष्का आहे! तू माझा जीव घेतला नाहीस,
तरी एकाच जंगली जनावर नवकीच जीव
घेईल माझा!!”

हे उतर ऐकून भुताला त्या तरुणाची
वया आली. हे म्हणाले—“कारे दामा!
तुम्ही वर तर पाह्या एक सहस्रांश इतकं
ही दिवत नाही! मग इतक्या लहान
असतच निघाला का कंठाळलास?”

यावर त्या तरुणाने आपली हकिकत
सांगितली—त्याच नाच मुरारी दिसायला तो
जगदीश ठरला! समोरच्या घरात राहणाऱ्या
विमलावर त्याने प्रेम बसले

अधिकडे विमलासाठी बरीच स्मरण सांगून
गेत होती! हे ऐकून एक दिवस संध्याकाळी
मुरारी आपण होऊनच विमलाकडे गेला

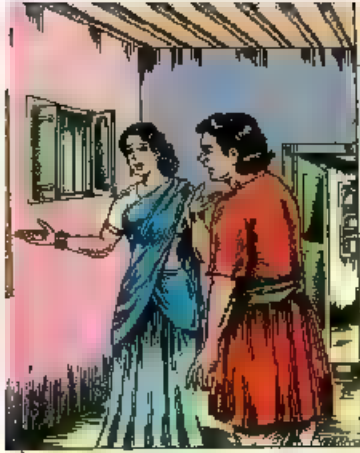
मुरारी विमलाजवळ जाऊन म्हणाला—
“विमला, माझं तुझ्यावर फार प्रेम आहे
तुझ्याशी कळ कळ मी तुला खूप मुळात
ठेवीन

मुरारीचे बोलणे ऐकून विमला खो खो
हसू लागली नंतर तिने त्याला आपल्या

जातल्या मुलीचा झालेला अपमान व
तिचे दुःख जाणून घेतून त्याचवेळी
स्वर्गातून पुढीवर आली, तिने शोभ्या
मेनाने आपल्या मुलीला—शकुन्तलेला—
मिठीत घेतले आणि नंतर तिचा एका
सुरासित कायमात पोचवले

शकुन्तलेने तेथे एका सुन्दर जंगलात
जन्म घेला तिने घुलाचे नाव घेतले
असे ठेवले व मीठेला कीटकीतुलाचे
ही त्याला आत्मातच बाळगू लागली.
बापली बसविलेली बुद्धिमत्ता, अदुर्ध
साहस व समर्थ पराक्रम या गुणानी
जंगलघरत शक्ती प्रभू आकर्षित करून
लेक लागला

भरात नेऊन पुणवन्नर जंकीच्या भारता सभोर उन्न केले, आणि विचारले-“हे काय आहे ?”

“हा सर भारता आहे.” मुरारी म्हणाला.

“तु कधी भारतात आपला वेहरा पाहिला आहेस का? माझा सौरभमुळे मृतं झालेला काय पण विसरव!” विमलाने त्याचा रागावून हाकलून दिले.

मुरारीला हा अपमान सहन होईना! ‘आपले जन्मच माणुडे ज्येष्ठ आहे!’ जगाचा एकदां रानटी जनावर आपल्याला मारून खाईल तर मर-मरचा विचाराने तो जंगलाची वाट शाल लागला होता

मुरारीची ही रागकहानी ऐकून ते भूत शबासवा हसू लागले. मंतर त्याने मुरारीच्या अंगावर वफापेक्षाही बड अशा हुवेची फुंकर काढली. चांदण्याच्या जवेडात मुरारीला असे दिवून आले की आपल्या अंगाचा काळे-पणा जाऊन आपले शरीर एकदम स्वच्छ गोरे झाले आहे! जाता काय! मोठ्या कृतज्ञतेने त्याने भुताला नमस्कार केला व त्याने आपले पाय घराकडे वळवले.

पण दुसऱ्या दिवशी धाडकुळतेने एक एक पाऊल टाकत जंगलाच्या मुरारीला भुताने पुन्हा पाहिले!

त्याला पाहून मृत म्हणाले-“बा, बा! आज तू बरोबर अशा वेळेला बातास की मला मुकलीच होण पायला अगदी होती! बोल काय शालं, पुन्हा का परत आलास बाबा?” असे म्हणत भूत झाडावरून खाली उतरले-“तू बसा उदास का?”

“तुम्हाला सौख्येने काही पोट भरत नसत. ऐतवई त्याच्याबरोबर का नाही येऊन आलास? जसे म्हणून विमलाने मला घुडकायले!”

“म्हणजे माझ्या कायतीत तू विमला जवळ बोललास. सरं का?” भुताने विचारले

“ते कसं काय मी लपवू शकलो असतो? अन् लपवायचं कारणय काय?” मुरारीने विचारले.

अस आहे काय? बरं ठीक विमलाला तेवढ घन पुरस वाटलं नाही की आहे. मी माझं ऐतवई तूला देतो. ते सवें घेऊन विमलाला नऊन दे’ असे म्हणून मृत झाडावर नवळ त्याने मर जलत्यावर एक धंसीभर सुषणमुद्रा खाली टाकल्या

मुरारी त्या मोहरा खेळित जलन घेऊन व भुताला घन्यवार देऊन आपल्या गावाकडे निघून गला.

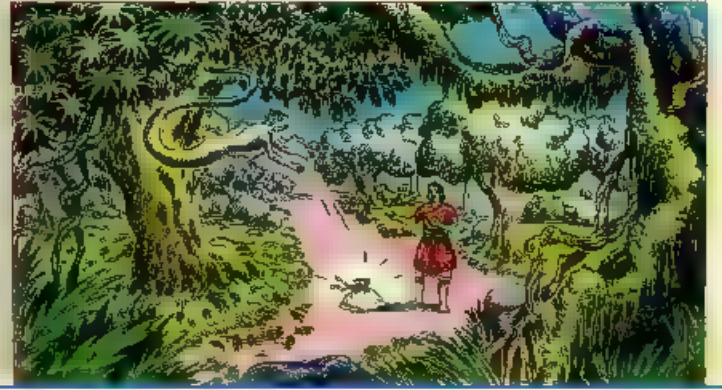
तिघच्या दिवशीही पुन्हा उदासवाण्या जेव्हायानं यणाच्या मुरारीला भुताने दुकूनच पाहिले व ओरडून विचारले-“जरे बाबा, तुम्हाला लपनाची गोष्ट कांमच राहिली अन् तू असा रोज काय माझी सोपमोड करतो आहेस? पुन्हा कसली अडचण आली?

विमलाला तेवढ घन पुरस वाटलं नाही की काय?”

मुरारी विचारा हाडाखालीच कोलमडून पडला, आणि म्हणाला ‘मार्हित आहे विमला आता काय म्हणाली?’ तो म्हणाली-‘सौख्ये अन् संचमि असली म्हणून काय झालं?’ हे ऐतवई संवाळायची अक्कल तर हवी ना? तिचाच तर तुझ्यात अभाव आहे! जा मुलाकडून बुद्धि वग मागून घ्या”

जरेरे, बिच्छारी विमला! फारच मृतं दिसतेय ही बाई!” असे म्हणून भूत गडगडून हसल त्याने झाडावर जाऊन झाड गदागडां हलवले.

बोडपाच वेळात मुरारी झाडावरून गळल्या पातानो झाकून मर्या पान झटकन

तो उठून उभा राहिला अन् भूताला म्हणाला- "मी तुझे अपकार अपेपर्यंत विसरणार नाही. आता पुन्हा कधीही येऊन मी तुझ्या झोपेठ बांधा आणणार नाही असे म्हणून मुरारीने आपल्या घराची वाट बरली.

बौध्दा विवशी रात्री झाडाकड येणारी आकृति पाहून भूत म्हणाले- "ये विमला, य! तुझीच वाट पहात होतो मी! तुमणार हे माहीतच होतं मला "

जोडपात पाणी आणून विमला म्हणाली- "तु मुरारीवर काय जादू घाललीस कुणास ठाऊक तो तर एकदम बदलून गेलाय! आणि तो माझ्याशी बोलायला आला माह! एनवच नव्हे तर त्याने माझ्याकडे वळून पाहिले सुद्धा नाही! काही लोकांना तो म्हणत होता की, तो आता चहूरात जाऊन काही व्यापार वगैरे सुरू करणार आहे! तर काही करून मुरारीला समजावून सांगून आमचे लग्न करवून दे ना." असे म्हणून विमलाने मुत्तासमोर हात जोडले.

खदसवून हसत भूत म्हणाले- "आता तो पूर्वीचा मुरारी राहिला नाही पार बदलून गेलाय तो! स्वतःचे बरे वाईट त्याला आता बांगळ काढू लागलाय! सौंदर्य अन् संपत्तिबरोबरच त्याच्यात आता विवेकही आला आहे. कदाचित त्याला आता अस वाटत असेल की तू त्याच्या योग्य बायको होऊ शकणार नाहीस तुझ्याहूनही सुंदर अन् संपन्न परिवारातली मुलगी आता त्याला सहज मिळू शकेल तुझ्यावर मत्तापामूत प्रेम करणाऱ्या मुरारीला तू तिरस्कार केलास-अपमान केलास त्याचा! आता त्याच्याजवळ सर्व काही आहे अशा परिस्थितीत त्याला जर आता तुझ्याशी लग्न करावची इच्छा राहिली नसेल तर त्यात आश्चर्य ते काय? हे तर सर्व नुदयाच करणीचे फल! करावे तसे करावे "

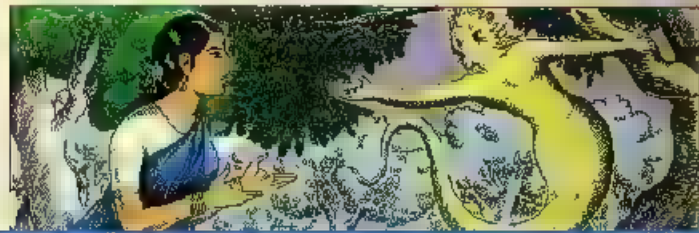
भूताच्या म्हणण्यातले तथ्य जोडतून खाली माग लावून विमला त्रेमून निघून गेली

क्षीरसागरात मंदार पुर्वत कोसळल्यावर उंचउंच लाटा उसळून जशी खळबळ माजली होती, त्याच उंच लाटा कुष्माणे कालियाच्या जोहात उडी मारल्याबरोबर उसळल्या. दोहात माजलेली खळबळ रक्षा-तळापर्यंत पोचली. यामुळे कालिया अतिशय विडळा. त्याने आपल्या पाचही कणा उभारून रागाने आपला चकडा पूर्ण उडविला. त्याच्या भयानक दादा स्पष्ट दिसू लागल्या, नंतर त्याने आपल्या तोंडातून विषज्वाला बाहेर फेकायला मुखात केली, आपले नागमोडी शरीर तदीमर पसरून त्याने कुष्णाच्या शरीरावर जमेळ तिथ तिथ पावे घेतले. नंतर त्याने कुष्णाच्या शरीराभोवती आपल्या शेपटीचे

नळसे घालून त्याचे शरीर आजळायला सुरुवात केली. त्यामुळे कुष्ण बेस्वद झाला. ते पाहून कालियाचे बंधू, त्याच्या बायका मुले वगैरे मोठमोठे सपे कुष्णाकडे वळून त्याला कायू कायले.

किताब्यावर असलेल शेपळी हे दृश्य पाहून धावून गेले व तेथून वळिणेतला एका कोसावर वसलेल्या गोकुळाकडे ही वार्ता देण्यासाठी पळत सुटले. गोकुळातल्या रहिवाश्यांना त्यांनी सांगितले की-सैलता बळता कुष्ण दकटाव कुष्णाला व सोपता भयानक क्षाप रहात असलेल्या जोहाकड गेला, अह त्याने दोहात उडीही मारली! आता तिथल्या सर्वात मोठ्या सापाने त्याला आदळून धरले आहे आणि बाकी सर्व सपही

त्याचा वेडून वाढत आहेत बिबारा छप्पा! त्याचे वडील कुठे आहेत सांगा, आणि त्याला सोडवायला चला हो!

ही बातमी ऐकून गोकुळातल्या लोकांच्या डोम्यावर जणू मोठ मोठ जल्लोटां लागले! मग याचवेळी व दुःखातिशयाने व्याकुल होऊन विचारू लागला—“कुठे आहे माझा कन्हैया, कुठे आहे माझा लाला?” आणि असे विचारत विचारत चढही रया मुलांमार्गे पळू लागला.

गोकुळातलं बळिष्ठ तळब आपापली हत्यारे उचकून बसल्या पुढे पळत सुटले. यशोदा सोळात बुडून गेली. तिला कशाचीच कुदबुद राहिमी नाही! गोपस्त्रिया तिका

बाभार घेऊन बाळबत नमुनेकडे नेऊन विचारल्या.

बावता बावता सर्वजण बबुकाकितारी पाचले कुण्याची अवस्था पाहून ते सर्व ह्याय झाले त्याच्या मदतीला जावे तरी कसे? सर्वजण ते दुष्ट सर्व त्याला घेऊन भोवताली फिरत होते! सापाच्या किळ्यासला कृष्ण अत्यंत दयनीय दिसत होला. काय करावे कोणालाच सुचिना. नव यशोदा तर नेसुडून पचले! इतर लोकांनी पाणी कांणरे मिपून त्यांना शुद्धीवर आणलं, कोणो त्याचे सांविन करू लागलं.

नन्द वीपल्या बावताच्या लोकांना म्हणू लागला—“पूर्वशक्ती मी कोणते माण केळ कुणास ठाऊक! त्याची शिका म्हणूनच भाऊ लाडका बाळ आता सापाच्या तावडीत सापडला आहे.”

इकडे यशोदा झीलू लागली—“बाळा, तू कोणते जोरल्यानदून मी गोपिकांनी तुझी कावाळी माझ्याकडे नेली, मन् मी वेडीन रागातून तुला उचळीका बांचून ठेवले, त्याबद्दल का तू मला असा सतावत आहेस?”

बलराम भाच एकटान बाजूला उभा राहून चुपचाप हा सर्व तमाशा पहात होता! खोटी तो कृष्णाला म्हणाला—“कृष्णा आता तू मानवी अवस्थेत असल्यामुळे ओकहित्याची गोष्ट विसरून गेला आहेस

असे दिसते. या थकविचत सापाच्या विळस्यात बाळ पण असह्यय्य मनुन राहिचा आहेस! बरे, तुला विसर नाही का, कि हे सर्व पुसे प्रियजन कसे हीनरींग होऊन गेले आहेत? आता पुरे झाले सोंग! त्या विधारी किड्याला चांगली शिवा देऊन किनाऱ्यावर ये कसा! आणि या सर्वांना प्रसन्न कर.”

बलरामाचे बोलण ऐकून कृष्ण वसा काही इकडेच भानावर आला त्यान एकदम काळियाला बाजूला ठकलून हवेत उडी मारली व तो वेद काळियाच्या फबीवरच उतरला! नंतर त्याने त्या सापाची सोंपटी एका हातात पकडली व तो त्याच्या पाचही फणांवर आलून पालटून उचळ्या मार-माळून नाचू लागला, त्याचे मदेन करू लागला! ते नृत्य पाहून नमुनेचे पाणी काळ होऊ लागले तो नतन पाहून त्यान ताकावर किनाऱ्यावरील गोपाळही हर्षनाद करू लागले हा हर्षनाद सनीतभव करून काली-याच्या बाचही शिरांवर कृष्णाचे जणू गडानादच वाजते होते! मानाशात देख-देवताही हे नाट्य पाहू लागले!

कमाकमाने काळियाची शिरे सोलपटू लागली, त्याच्या नाकपुठेभातून रक्ताच्या मारा वाहू लागल्या, त्याच्या दाढा उचटल्या गेल्या आणि त्याच्या मुळातील ज्याठरांवाटे त्याने सर्वे बहर बाहेर पडू लागले.

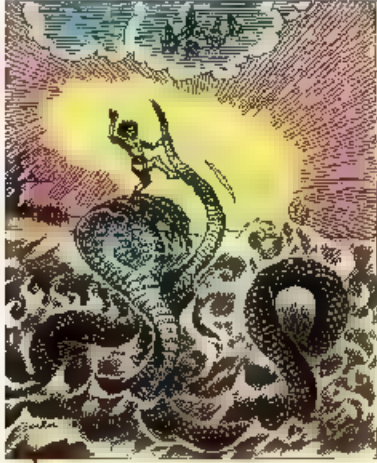
बांदोबा

सुकलेल्या कमळनाला प्रमाणे हुळहुळ तो भरपळू लागला—मलितभाच झाला! अर्धेसला होऊन आता ती अगदी दीगस्वरान म्हणू लागला—“देवा, मी अमानाने तुझा महिमा ओळखू शकलो नाही वु तर सर्वेस्वर आहेस मी पाप्याने रागात येऊन तुझ्या पवित्र शरीरावर धंश केले! वु माझ्या गर्वाचे, माझ्या अहंकाराचे दहन केले आहेस, आता माझ्यावर कृपा करून मला क्षमा कर. माझे सादे विषं उतकून गेले आहे आणि आता माझी बुद्धीही ठिकाणावर आली आहे मी आता तुला वास आहे, तुमगे कोणतीही आज्ञा मी पाळीन. तुम्या चरणस्थाने मी आता पवित्र झालो

बांदोबा

५१

आहे. तुझा कोष मला अनुग्रहच ठरला आहे."

कालियाचे हे अंतःकरणपासून केलेले निवेदन ऐकून कृष्णाच्या मनात त्याच्या बद्दल दया उत्पन्न झाली. त्याने कालियाला जेव्हाच म्हटले—“ऐक कालिया! माणुबे तुला यमुना नदीत रहाता येणार नाही. तू आपल्या परिवारासह आपल्या आत्मा सद्गतात निघून जा. तुझ्या जिवातून यमुनेचे पाणी कलुषित झाले आहे. ते सवे जाता जेव्हा वाहून जाईल तेव्हा ही नदी निरमल होईल आणि तिचे पाणी जनतेला व गुरादीतांसाठी उपयुक्त होईल. तुझ्या शिरावर बास्मा पावांनी उबटलेले चिन्ह

पाहून मरूच कधीही तुझ्या वाटेस जाणार नाही—हा वर मी तुला देत आहे."

मग काय? कालिया हाचकतोच आपल्या परिवारासह समुद्राकडे जाण्यास निघाला. यानंतर कृष्ण यमुनेच्या पाण्याबाहेर आला त्याच्या आईवडिलांनी त्याला हृदयाची धरून अनेक आशिर्वाद दिले. कृष्णाने त्यांना वदन केले. इतर सर्व गोवाळांनी कृष्णाला बरेच त्याची तोंड अक्षय्य स्तुति केली आणि त्याच्या या अद्भुत कार्याबद्दल आश्चर्य प्रगट केले.

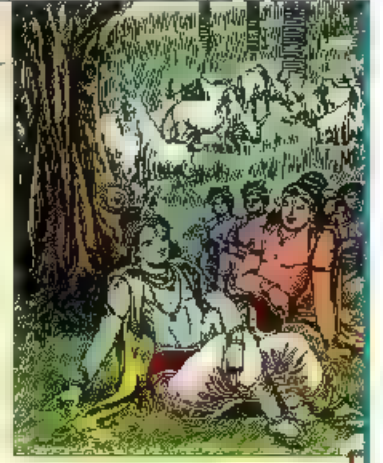
गोवाळांच्या प्रमुख व्यक्तींना तो देवा-सारखाच दिसला. व जेव्हा त्याची स्तुति करू लागले— असे बल साहस व पराक्रम अथवा दुर्लभत्व. कृष्णा, तुला महिमा सर्व जगात स्तुति-धोम आहे आमच्या खिल्ला-रांचा व आमचाही पुत्र आहे आहे. तुझ्या कृपेमुळेच मागी सर्वत्र मूर्खसंचार करू शकतात. आता त्या नदीत उतरून स्नात करायला ऋषिमुनींना कोणताही कोका, कोणासाठी प्रत्येकाय रहाणार नाही. तुझे हे वैशिष्ट्य आजपर्यंत आमच्या लक्षातच आले नाही." असे म्हणून त्या सर्वांनी कृष्णाला प्रदक्षिणा घातली.

कृष्णानेही सर्वांचा यथोचित परामर्श घेतला. मग तो अन्य सर्व लोकांमधील शोकाला परतला.

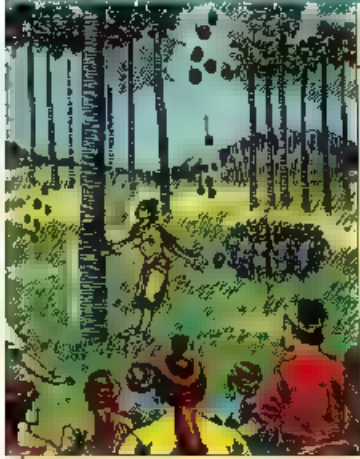
याच दिवस जेव्हात झाले आता आस-पासचा जनावरांना नरण्यायोग्य चारा संपून गेला. रान उवाट झाली. कृष्णाने इतर गोवाळांची भावनात चर्चा केली त्यावेळी एक अनुभवी वृद्धाने एक उपयुक्त बातमी दिली.

सोबबन पसराळ्या उत्तर बाजूला कालिन्दी नदीजवळ एक अश्वत्थ विलास असं तालवृक्षाने बन आहे त्यात हिरवे गवत विपुल आहे, परंतु त्या वनात खेनूक राबाचा एक राक्षस राबवणाऱ्या रपात रहातो. त्यामुळे त्या वनात जायला कोणी प्रयत्न नाही.

ही बातमी ऐकत बलराम व कृष्ण पांथ्यात एकदम उत्साह संचरला! त्या दोघांनी काही ताहशी मोसं भवगळघावा म्हटले—“आपल्या जनावरांना चांगला भरपूर चारा मिळणार असेल तर त्या राक्षसाची ऐसी की तैसी!” आपण काय त्याच्या भिऊन गेल्य वसायचे? मला निघू या तिकडेच!” झाले! सर्वजण भायरीना हाकत त्या तालवृक्षाकडे निघाले. तालवृक्षात सर्वत्र हिरवेगार गवत कुलत होते, हरळीची हिरवळही पसरली होती! ते लुसलुशीत गवत पाहून मागी घाईघाईने त्यावर पुटून पडल्या! कृष्ण-बलराम व इतर गोपही त्या पवतात आपदाचे विहार करू लागले.

त्या वनाची शोभा पाहून कृष्ण अत्यंत प्रसन्न झाला. जणू काही पाताळातून निघून आकाशाशी स्पर्धा करणारे ते इशामवगचे तालवृक्ष त्यांच्या नामकर्णधारिता दिशणाच्या माथ्यांमुळे आपली फणा पसरून डोळ्यांच्या नामांसारखे दिसत होते त्यामुळे दर्शकांचे मन त्यांच्याकडे आर्षाधायक आकृष्ट होत होते त्यांच्या लाल-काळ्या फळांचा सुगंध आसमंतात बरकळत होता त्या आसमंड पहात कृष्ण बलरामाकडे म्हणू लागला—“दादा, व झाडांवर बसून फळ काढ ना! मला नी फळे खायची फार इच्छा झाली आहे आपल्या मागींसाठी आपण ही फळे वापसा पाहू."

"कृष्णा, झाडांवर चढून फळ काढायला पत्तार घेऊ लागला. असे कर, जी झाडांनी सोडून घेऊन झाडे हलवतो. खूप खूप फळं झाली पडतील तुम्ही कोक ती वेचून घ्या. ठीक आहे?" असे म्हणून एकेका झाडावरील जाऊन बळराज झाड हलवू लागला अन् 'टपाटप' आवाज करीत फळं झाली पडू लागली.

फळं पडण्याचा हा आवाज ऐकून घेंतुकाबुर सकळल्या गाड्यांच्या रूपात बांदरगारा तो अमानक रातस आपल्या-सारखेच बसणारे एक हंबर जवळच बरोबर घेऊन कृष्ण-बळराजांच्या दिशेने चालू करून आला! ह्या प्रकार पाहून त्यांच्या बरोबर

जालेले दोन आपादसस्तक चरकावून गेली!

एकाच वेळी इतक्या मोठ्या संख्येने बांदरगाराच्या गाड्यांच्या पायांमुळे जी मूळ उडाली, तिच्यामुळे आकाश केंद्रून अंधार पसरला! त्यांच्या रेंकण्याच्या आवाजाने जातसत निगातून उडाला! त्या गर्दज-सेनेच्या आवाजीला घेंतुकाबुर छाती कुणवून मस्त चालीने वंग होला! रिकाम्या हातांनीच बळराज त्याची काट बळवून जसा राहिला सर्वजण श्वास रोखून पुढे काय घडते हे पहात उभे राहिले, घेंतुका बळराजाच्या जवळ पोचल्याबरोबर त्याने एकदम उलट फिरून आगच्या खुरांदी बळराजाच्या छातीवर लाव मारण्यासाठी पाय उठवले, तोच बळराजाने हवेवस्वा हवेतच त्याचे दोन्ही पाय धट्ट पकडून त्याला तबाब उचलून उंच फेंकून दिले! त्याच्या जरीराची ताडवूजाखी टप्कर होऊन त्याची हाडे ठिकठिकाणी पोलती व इतक्या उंचीवरून पाडकन झाली कोसळून घेंतुका-बुर मळून पडला! त्या दृश्याने बरेच फळेही जमिनीवर पडली!

एवढ्याने बळराजाचे समाधान झाले नाही. त्याने इतर रातसही गाड्यांही उचलून फेंकण्याचा सपाटा लावला. याता कृष्णही त्या खेळात सामिल झाला. बळराजाचे

बांदोबा

अनुकरण करीत त्यानेही अनेक गाड्यांचे मागचे पाय चरून त्यांचा हवेत निस्काडून टाकला सुरुवात केली ते राक्षस भराभर मरू लागले. भय काय! हारे लाडव्या राक्षसांच्या अंतर्भागा आणि ताडफळांभी भरून गेले! इतका वेळ हा सहार आश्चर्याने पहात बघ्या असलेल्या गोपाळांनी आता त्या दोघांना घेरले व ते त्यांच्या गोरवाची स्तुति करू लागले. राक्षसांच्या मृत्युमुळे ते तालबन यावा निराश्वद झाले.

आपली एक वेळची चटना साह्ये-एकदा गोपाळ भांडीवर बटवून-प्रवेशात आपल्या गाथी चारत होते. स्थानेची प्रलंब नावाना एक राक्षसही गोपाळांचे रूप घेऊन त्यांच्यात सामील झाला. सर्व गोपाळांनी हरीण-कोडा नाकाचा खेळ खेळायचे ठरवून मुलांच्या खोड्या-खोड्या केल्या. कृष्ण व त्याचा मामेभाऊ यांची एक जोडी झाली, तर प्रलंब व बलराम यांची एक जोडी झाली या सर्व खोड्या फोडून गोपाळांचे दोघ गट पसर झाले-अर्धे गडी कृष्णाच्या बाजूला

तर अर्धे श्रीधाराच्या बाजूला. खेळ असा होता-भांडीवर बटवून ही लीला चरून हरणासारखे उड्या मारत तैयपर्वत सर्वांनी पळावचे. हुरलथ्या पक्षातीस गड्यांनी नंतर जिकलेल्या पक्षातल्या आपल्या जोडीघाण्याला आपल्या पाठीवर उचलून घेऊन सोमपर्वत जंगलाच्या दिशात जाण्याची या खेळात कृष्णाचा पक्ष जिंकला.

आता शिक्षा भोगायची म्हणून प्रलंबाने बलरामाला पाठीवर घेतले. पुनः ठरलेली दिशा सोडून तो बलरामाला दुसरीकडेच घेऊन गेला. त्यान खोरवून कृष्णाला आपली परिस्थिती सांगितली. कृष्णाने त्याला सांगितले-"दादा, अरे पहातोस काय! आर त्याला दोघा, जन् पाठव घेवसवनासा!" बुल्ल्याच क्षणी बलरामाने आपली मूठ आवळून एकच जबरदस्त मुष्टिप्रहार प्रलंबाच्या मस्तकावर केला त्या प्रहाराने मस्तक फुटून राक्षस जमिनीवर सरून पडला. प्रलंबाच्या वधानंतर बलरामाला 'बलदेव' हे नाव मिळाले.

एका रूपया

घनश्याम नावाचा एक माणूस होता.

किसी मेहनत केली तरी त्याचे डोकं कधी अडचणीतून वर येतच नसे! एका श्रीमंत त्राणसाने त्याचे पैसे हडप केले. त्याने मग कुसत्या एका श्रीमंत माणसाकडून पैसे कर्जाळ घेतले तर त्याची बायकोच आणारी पदवी! कर्जाळ घेतलेली रक्कम जोषपाण्यातच खच गेली!

परिणामतः घनश्याम खुपच कर्बना जारी झाला त्याला जगण्याचा कंटाळा आला, एक दिवस बायकोला न त्राणसान तो बघवाहेर पडला. मावावाहरील तलावात उडी मारून जीव टाकचे ठरवले त्याने.

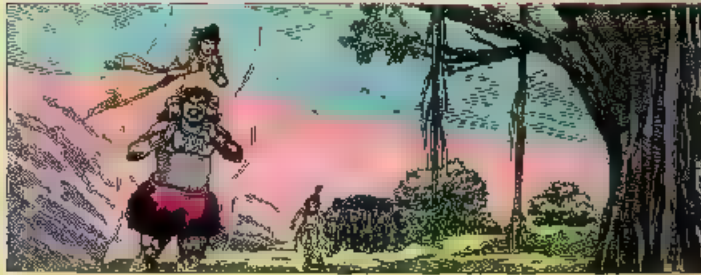
जाता जाता रस्त्यात त्याला एक सव्यासां बावा भेटला, त्याने घनश्यामला पहाताच म्हटले-"इकडं ये रे बाबा, जरा माझे पाय धाबतोस का? मू मायशील ते वेईन मी!" वरून नू मरायला निघालास? मी तुझी

घनश्यामच्या मनात बहिःश्यामासुनच सावधग्यासानंदल आदर होता, म्हणून त्याने ठरवले की या सव्यासाची सेवा करून समज जोष घ्यायला जावे तो म्हणाला - "स्वामीपहाराज, मी आपली सेवा जरूर करीन."

नंतर सव्यासी आराम करण्याकरता रस्त्याच्या कडेला एका झाडाखाली आडवा झाला. घनश्यामने थोडा वेळ त्याची करण-सेवा केली. सव्यासाचे संतुष्ट होऊन त्याला म्हटले "तू काहीही पात्र मी नवकी देईन तुला."

"सहाराज, मी थोड्या वेळाने मरणार आहे, माझ्या मनात कसली इच्छा असणार?"

सव्यासाने त्याची सर्व हकीकत विचारून घेतली व म्हणाला-"एवढ्यायसा थोडी-धाबतोस का? मू मायशील ते वेईन मी!" वरून नू मरायला निघालास? मी तुझी

गरीबी दूर करतो हे चे' असे म्हणून त्याने आपल्या हातातून सोडोस भस्म काढून धनश्यामका दिले.

“महाराज, भीठभीठधा श्रीमंतांनी दिलेल्या पैशांचीही माझे दारिद्र्य फिटक नाही—इतक्याचशा भस्माने काय होणार माझे ?” धनश्यामने निराशासे म्हटले.

संन्यासी हसून त्याला म्हणाला—“तुझ्या-अर लक्ष्मीना बरबहस्त नसल्यामुळे तुझ्या हातात पैसा टिकत नाही तू वहा दिवस लक्ष्मीच्या तसबिरीची पूजा कर म्हणजे तुझे कष्ट संपतील.”

धनश्यामला खूप आनंद झाला, पण त्याच बरोबर त्याच्या मनात एक शंकाही

आली—संन्यासान जे मूठभर भस्म दिले आहे, त्याने वहा दिवस पुजा कशी करता येईल ? ते तर एका दिवसाच्या पूजेतच संतून जाईल !

त्याची अडचण ओळखून हसत संन्यासी म्हणाला—“ही तुला जे भस्म दिले आहे ते साधसुख भस्म नव्हे ते एक लस पवित्र भस्म आहे. पूजेसाठी याचा त्रितका वापर करशील, तितके हे कमी नाही होणार, वापर करूनही नेहमी पुन्हावकळ पुन्हा तितकेच भस्म शिल्लक राहील—अस्य भस्म आहे हे ! वरिप्रयामूढ पिढलेल्या कोणाला तू हे भस्म दिलेस तर त्याचे दारिद्र्य नाहीसे होईल ! पण एक गोष्ट लक्षात ठेव—याच्या स्मृतात पडून जर कोणी याचा पूजेसाठी उपयोग केला तर त्याला वन मिळायची गोष्ट दूरच पण त्याच्या जवळ असलेले बगही नाहीसे होईल. जर त्याच्याजवळ केवळ प्रसन्नच असेल !”

संन्यासाचा प्रसन्नतापूर्वक तसस्कार करून ते भस्म घेऊन धनश्याम घरी आला त्याने आपल्या नादथोळा लव्हे कऱ्हाणी सोमितली. ती हकून धनश्यामची पत्नी लूबा झाली. तिने एका तांद्याच्या भांड्यात ते भस्म गीट जपून ठेवले. पण पूजा करण्यासाठी त्याच्या घरात लक्ष्मीची तसबीर नव्हती त्याच्या घरासमोर एक

झीमत माणूस रहात असे तसबीर मागायला धनश्याम त्याच्याकडे गेला

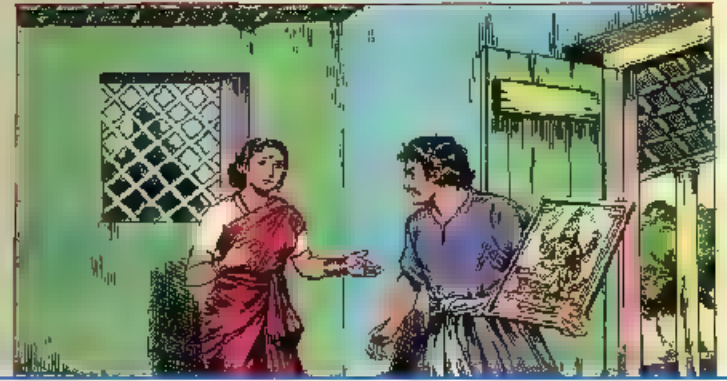
तसबीर कडाशाठी हसो हे विचारून त्या माणसाने—दयामलाखने—घरात बाळल त्याला तसबीर मागून दिली आणि म्हटले—
“हे बंध धनश्याम, या तसबिरीची काच एक वर्षापूर्वी फुटली भस्माने जर तू हिची पुजा करणार असल्यास तर ती खराब होईल अशी मला भीती वाटते. तसे झाले तर मला नवी तसबीर द्यावी लागेल तुला, कबूल ?

दयामलाखची अट कबूल करून तसबीर दयामलाखची अट कबूल करून तसबीर घेऊन धनश्याम घरी परत आला त्याच्या कारण काच बसवण्यासाठी लागणारा एक लालची अट कळल्यावर धनश्यामजवळ नुकता ! म्हणाली—“आपल्याला कदाचित फुल दुकानदाराने पाच दिवस धनश्यामकडून काढून काढून घेतले नंतर ती म्हणाला—

नाही शिवाय इतकी सुंदर तसबीर भस्म टाकून खराब कशाला करायची ? त्यापेक्षा आपण तिच्या काच बसवून मागू.”

आयकोच्या हांगण्यावरून धनश्याम तसबीर घेऊन फ्रेम-मेकर कडे गेला त्याने म्हटले—“काच बसवण्याचा ही एक रूपवा घेईन तुझ्याकडे पैसे नसले तर माझ्याकडे ओळीन वहा दिवस काम कर, तरच मी या तसबिरीला काच बसवून देईन.”

दुकानदाराने अट ऐकून धनश्यामने त्याच्याकडे काम करायचे कबूल केले कारण काच बसवण्यासाठी लागणारा एक रूपवा सुद्धा धनश्यामजवळ नुकता ! दुकानदाराने पाच दिवस धनश्यामकडून काम करून घेतले नंतर ती म्हणाला—

“हे बच, सध्या माझ्याजवळ तुझ्याकडून कसून घेण्यासारखे काम नाही, तेव्हा तु दोन दिवसांनी पुन्हा कायला ये.”

परंतु दोन दिवसांनी तो पुन्हा येव्हा कामाला गेला, तेव्हा कुकरनदार त्याला म्हणाला—“माझी अट लक्षात आले ना? तू माझ्याकडे लागोपाठ वहा दिवस काम करायला हवेस पण शच दिवस काम साज्यावर पुढले दोन दिवस काही तू काम केलंल नाहीस तेव्हा अजबधावून पुन्हा वहा दिवस लागोपाठ काम करायला हवे तुला, काय?”

धनश्यामनं जोळखलं की फ्रॅम-मेकरच्या अटीप्रमाण त्याच्याकडे काम पुरे करणे वा

अन्वात काही शक्य होणार नाही! त्यामुळे रवाचा नाद सोडून एक रुपया मिळवण्या-साठी तो दुसऱ्या एकाकडे गेला

तो माणूस म्हणाला “माझ्या घराभावं एक बाकळ आहे, त्यांत साप भरलेले आहेत. ते बाकळ फोडून सर्व साप तू भाकून टाकलस तर मी तुला एक रुपया देईन”

“हे काम नाही मला असणार. तुम्ही एकदा शास्त्रपाला बोलवा त्यासाठी” धनश्याम म्हणाला

“मग मी हा रुपया त्या शास्त्रपालाच देईन त्या माणसानं म्हटले

“हा तर फारच जव्याय आहे.” धनश्याम म्हणाला

“तुम्हा घरासमोरचा ख्यामलाल तर बांगला घनवान आहे पण तो मुळा एक रुपया खर्च करून वर्षभरात तसबिरीला काच बालू घकला नाही मी काही तितका भीरंत नाही. गरीबच आहे मी ही, कुकटच रुपया कसा देऊ तुला? तो माणूस म्हणाला

शंवटी निवपाय होऊन धनश्याम साव-काराकडे गेला.

माशिकराम सावकार महाकुट होता जतवणाऱ्याची काहीही ऐकून त्याने आपली नवी अट ऐकवली—“मी तुला एक रुपया देऊन तुला मजल करीन, पण माझी अट

ऐक-एक महिन्याच्या आत तू मला मुद्दल परत करायचेस अन् ख्याज म्हणून रुपयाला रुपया घायचा अट पूर्ण न केलीस तर तू अन् तुझी बायको-दोघांनाही जन्मभर माझ्या घरी गुलाम म्हणून रहावे लावले, कबूल आहे?”

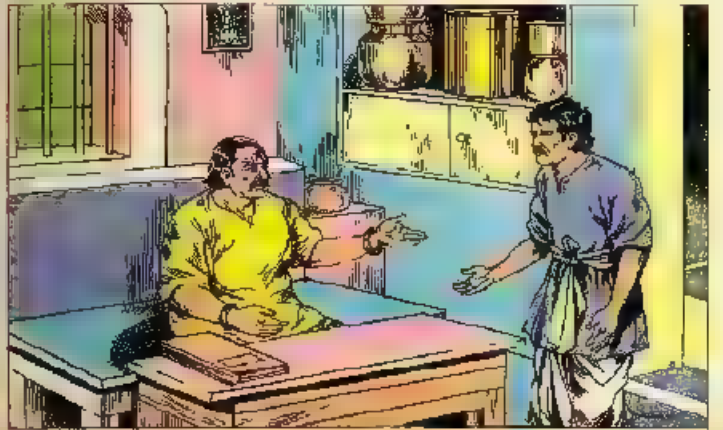
ही अट धनश्यामला अत्यावकारक वाटली म्हणून त्याने घरी जाऊन बापकोला सर्व हकीकत सांगितली.

बायको वीर बैठ धनश्यामला म्हणाली— आपल्याला आता कोणी माणूस यातून जानवू शकणार नाही हे तर नक्कीच झाले आता केवळ देवच आपला पाठी रोखा! संन्यासाचे म्हणणे खरे असेल तर वहा दिवसभरा बापली गरिबी नाहीशी

होईल तेव्हा तुम्ही जा अन् माशिकरामची अट मान्य करा”

नंतर धनश्यामनं माशिकरामकडून एक रुपया घेऊन तो फ्रॅम-मेकरला दिला त्यानं ताबडतोब कावही बसवून चिली नंतर वहा दिवस पर्यंत धनश्यामने त्या तसबिरीची भस्मानं पुजा केली शेवटच्या दिवशी घराभावं साडाला जाळं घोटत असताला फुदळ कडावर तरी आपटून “खपखप अशा आवाज आला! देखे नीट सोडून पाहिले तेव्हा धनश्यामला सोन्याच्या नाण्यांनी भरलेले दोन तूट त्या सज्ज्यातून मिळाले.

अग काय, धनश्यामने दारिद्र्य नाहीसे झाले! त्याने आपली सर्व कर्जे चुकवली,

नंतर तसवीर दहावाऱ्या वयामळाला ती तसवीर काच काडून घेऊन त्याने परत नेऊन दिली

ते पाहून चकित झालून वयामळाला न बघताच म्हणाले—“कायरे, कायरेसह ही तसवीर मला दिली असतीस तर तुम्ही संपत्ति काय घटली असती होय ? वाटल नव्हत की तुम्हाला स्वार्थी असतील ?”

यावर घनवयाम नम्रतेने बोलू लागला—
“वयामळाळ, तुम्ही तुमच्या पैशानी हिला काच काढून पुजा केलीत तर तुम्हाला त्याचे पूर्ण फळ मिळेल पूजा सुरू करण्यापूर्वी तुम्ही मला कळवलेत तर मी तुम्हाला ते ताबडतोब देऊन देईन”

हे ऐकून व्हडून वयामळाळ म्हणाला—
“तुला माहित आहे ना, की ज्यांना जबर नसही असानी पूजा केली तर त्यांनी असलेली सर्व संपत्तीही माझी होते ? माझी संपत्ति नव्हतीही न्हाने अशी इच्छा आहे काय तुम्ही ? तुला तसवीर दिली याचे जांगल यांग फेडतो आहेस की !”

घनवयाम भोळेपणाने म्हणाला—“महा-
राज, तसवीरीची काच फुटली तर वर्षभर काही आपण तशी काच बसवली नाही निहा ! मी ती उसनी मागितली तशी आपण काही तिला काच काढून दिली नाही ! त्यामुळे मला वाटले की आपणही बरोबरीच्या परिस्थितीत आहात.”

हे ऐकून वयामळाळला वाटले की आपले हाकेच कुणी उडवून टाकले आहे ! केवळ एक रुपया मिळवण्यासाठी घनवयामला किती कष्ट झालेले कायले याबद्दल त्याने एकले होते !

या अनुभवानंतर याच वयामळाळ एक गोष्ट शिकला की कोणाच्या मजत केली तर ती अशी करावी की मदत घेणाराच्या तिचा ताबडतोब उपयोग व्हावा !

गरजेच्या वेळी एका स्वभावानीही एकादा बांधूस दुसऱ्याला कसा त्रास देतो याचा अनुभव घेतल्यामुळे दुसऱ्यांना कसा अक्षित मजत करीत घनवयामने ही आपले बायक्य सुखाने ज्वतीत केले

‘सप्रेम भेट’

काश्मीर मध्ये एक खानदानी पंडित होता त्याचे नाव शिवदास त्याची आर्थिक स्थिती अगदी बेताची

या पंडिताला अतिशय सुंदर अशी मुक्ती होती. वैशाली तिचे नाव. वैशाली साठी कायके स्थळ सांगून वाली, पण शिवदास तिचा निवाह योग्य तऱ्हेने करून देण्याच्या परिस्थितीत नव्हता.

काही भ्रामक समजुतीमुळे शिवदास व सुंदर यांच्यात तितुष्ट आले होते हे दोघे प्रथम एकमेकांचे फारच चांगले मित्र होते एकदा सुंदरने शिवदासकडे एक मोठी रक्कत उधार मागितली. मोठ्या खुशीने आपली निव्वनता आपली खरी परिस्थिती मित्राला सांगून तेने वेळ सकत नसल्याबद्दल शिवदासने सुंदरजवळ माफी मागितली परंतु ‘शिवदासने मोठे सांगून आपला अपमान केला’ अशी सुंदरची समजूत

झाली आणि सुंदरने याबद्दल शिवदासचा सुंदर वयवस्थाची एक योजना बनवली त्याने एका चोराशी-मंगलसिंह डाकूची दोस्ती जमवली नंतर त्याने पंडित शिवदासची सर्व संपत्ति लुटायचा सत्ता मंगलसिंहला दिला. त्याने खानदास या शोहनीला मान्यता दिली

एके दिवशी रात्री पंडित भोळेपणाच्या प्रवृत्तीत असताना त्याच्या घरातून त्याला म्हटले—अहो, वैशालीसाठी किती स्थळ सांगून गेले आहेस, अन् तुम्ही आपले हिम्म बसून आहात ! आपल्या योग्य अशा एकादा स्थळाशी बोलणी का नाही करत तुम्ही ? मला तर काही कळत नाही—तुम्ही का चालवकल करीत आहात या बाबतीत ने !” खरे म्हणजे शिवदासच्या बायकोलाही परंतु ‘शिवदासने मोठे सांगून आपला अपमान केला’ अशी सुंदरची समजूत

"तुम म्हणजे ठीक आहो ग! पण खरी गोष्ट अशी की वैशाळीच्या लग्नासाठी खर्चापेक्षा मजबूत पैसेच नाहीत. बाहेर आपला भाव कायम रहावा म्हणून खोटेच प्रतिष्ठेच्या मागे लागून मी आतापर्यंत आपल्या ऐगतीबाहेर लपे करीत राहिलो. आता अशी परिस्थिती आहे की आपला संसारचा गाळा रेटायला मुद्धा मला कुठून तरी कर्ज काढायला हवे! आता तुम चांग की वैशाळीच्या लग्नाची सोय मी करी करू?" वडिलाने प्रथमतःच बायकोला आपल्या परिस्थितीची कल्पना दिली.

"अरेरे! काय ही बुद्धेशाली बापली! इतकी वर्षे डाबडीलाने राहिलोअन् आपलाच ही पाळो खावी?" असे म्हणत शिवदासची बायको रडू लागली, तिचे रडणे पाहून त्यालाही आपला शोक आवरेनासा झाला!

पवित्रलीमधला हा संवाद मंगलसिंहने एका खाशा-आड उभा राहून ऐकला. तो नेमका त्याच रात्री शिवदासचे घर लुटायला जाऊ होता. सुस्थ दवरणुजा

बंद होण्यापूर्वीच तो वाड्यात घुसून लपून बसला होता. शिवदासच्या संपत्तिबद्दल सुचरने खोटेच सांगितले हे त्याच्या लक्षात आले! त्याला सुंदरचा फारच राग आला. शिवदास व त्याची बायको झोपेपर्यंत तो बाहेर पडू शकत नव्हता. नंतर भाव मंगलसिंह हट्टच पळून गेला.

दुसऱ्या दिवशी सुंदरने मंगलसिंह हाकूची बराच वेळ वाट पाहिली, पण तो जाणव नाही! उलट त्याच्या असे लक्षात आले की रात्री त्याचेच घर कोणीतरी लुटले होते! घरातले सर्व दामिने जवळपास झोपे होते!

इकडे त्या दिवशी सकाळी शिवदास व त्याच्या पत्नीला जाग झाली, तेव्हा त्यांनी पाहिले की आपल्या डोक्यासाठी बागिण्यांनी भरलेली एक थैली पडलेली आहे! त्यांना रूपे बागिने बागि नांदीची नाणी भरलेली आढळली! त्याबरोबरच त्यांना एक चिट्ठीही मिळाली. त्या कागदाच्या तुकड्यावर लिहिले होते- 'आपल्या कन्येच्या विवाहासाठी सधेच भेट... खोराकहून!'

वधू

एका गावात मोहनलाल नावाचा जहागीरदार रहात होता. त्याचा महाक खूप मोठा होता, सोन्या-चांदीची भांडी-बागिने त्याच्याकडे खूप होते. जमीन-जुमदाही अफाट होता. कसतरता फक्त एकच गोष्टीची होती-त्याची बायको स्वर्गप्राप्ती झाली होती-विधुर होता तो!

एके दिवशी बोजारी रहाणाऱ्या विठू शेतकऱ्याची मुलगी यशोदा त्याच्याकडे बरकामाला आली. यशोदा तद्वच अन् सुंदर होती जहागीरदाराचे मन तिच्याकडे आकृष्ट झाले.

त्याने विठू शेतकऱ्याला बोलावणे पाठवले तो बाग्या मर जहागीरदार त्याला म्हणाला- "हे पहा विठू, तुझी मुलगी माझ्या मनात भरलीय. मू तिला माझ्याची लग्नाला तयार कर. मी तुम्ही सगळे कर्ज माफ करीन. इतकंच काय, पण तुम्हा

शेताला लागून असलेली माझी जमीनही मी तुला देईन."

"मासी मुलगी जवानी आहे. तिला जपल हित-अहित अजून कळत नाही. मी तिचे मन वळवीन." असे बसून जहागीरदाराला वेळून विठू आपल्या घरी विमूग गेला. पण राम-दाम-दण्ड हे सर्व उपाय करूनही विठू आपल्या मुलीला जहागीर-दाराशी लग्न करायला तयार करू शकला नाही. यशोदेने शाफ सांगून टाकले- "जहागीरदाराने माझ्या वजनाच्या बरो-बरीने सोनं दिलं तरीही मी मुळीच त्याच्या बरोबर लग्न करणार नाही."

अनेक दिवस जात राहिले. विठू कडून काही उत्तराची अपेक्षा करता करता मोहनलाल कंटाळून गेला. त्याने शेत-कऱ्याला पुन्हा बोलावून वेळून विचारले- "मुलीला लग्नासाठी तयार करायचे बसून

सांगून मी तिला पुढच्याकडे पाठवून देईन आणि तुम्ही बटकन लिप्या गळघात मंगळसुन बळकवून भोकले व्हा!" विठूने उपाय सांगितला.

जहागीरदाराकडील हा उपाय खचला. त्याने लग्नाची जोरात तयारी सुरू केली. सातेवाईक व मित्रांना निमंत्रण केले. पुरोहितांमुळा सर्वजण लग्नाच्या दिवशी वेळेवर हजर झाले. जहागीरदाराने आपल्या एका नोकराला बोलावून सांगितले-"हे बंधू, इथे जवळ ती विठू शेतकरी रहाती ना, त्याच्याकडे जा. त्याने काहीतरी पाठवायचं कबूल केले होतं. त्याला विचारून घेऊन ये ते."

नोकर विठूकडे जाऊन म्हणाला-"विठू-बाबा, नमस्कार. तुम्ही आमच्या साहेबांकडे काही पाठवण्याबद्दल म्हणाला होता ना? बाप्ता ते घेऊन जाण्यासाठी झाली आहे मी."

"हे बंधू ती संमोर ओसाळ जमीन आहे बंधू, तिथे आहे ती. घेऊन जा तु." शेतकरी म्हणाला.

नोकर उठला त्या जमिनीकडे पळत कुठला. बंधू कापत असलेली यशोदा त्याला दिसली. तिला तो म्हणाला-"आमच्या जहागीरदार-साहेबांकडे तुमचा बडिलांनी काही पाठवायचं सांगितलं आहे.

मी साप्ता बरोबर त्याच्या आले आहे."

ही काही तरी कवाचनची आहे हे यशोदेने पाहिलं. नक्कीच आपल्या बडिलांनी अन् जहागीरदाराने काही बाबतचान रचलं असाच! पण चेहऱ्यावर काही दिसू न देता ती नोकराला म्हणाली-"ओहो, बडुणेंक त्या काळच्या बोडीच्या तट्टाबड्ड असेल, ते बंधू, तिचे बाधांजवळ बांधून ठेवलय तिला! दोरी सोड जन् जा घेऊन!"

नोकर बाधांजवळ गेला, तिथे बांधलेलं सट्ट सोडून ती त्याच्यावर स्वार झाला अन् तिला केपाने पळवत जहागीरदाराच्या घरी घेऊन गेला. नोकराला पहाताच उतावळच्या

बोहूनसालने त्याला विचारलं-"अरे बाबलेंक का तिला?"

"होय! परबाच्यास्ती जमी आहे." नोकर म्हणाला.

"अरे, यग बरच्या मजल्यावर घेऊन जा तिला." जहागीरदाराने आज्ञा दिली.

"काय म्हणाला? माजीवर घेऊन जाऊ? हे कसं माझ्याच्याने होईल?" नोकराने आदळयाने विचारलं.

बोहूनसालला वाटलं बंधू हट्ट करत असेल, म्हणून मदतीला आणली कुणाला पाठवणं ठीक होईल. बंधू वाटून तो नोकराला म्हणाला-"अरे तुला एकट्याने नसेल बसत तर माणसी कुणाच्या भवतीला घे, वज लोकर आटप दाबा."

भग काय झाले, नोकर व आणखी काहीजणांनी मिळून त्या तट्टाला-छोट्या पोडीला-भायून ढकलून अन् पुढून बघून कसबस गाडीवर नेले.

"माडीवर पोचवले बरे का! कारण अस झाला बुवा!" नोकराने जाऊन सांगितले.

"आता काही बायकांना बिला सज-बायला सांगा-नाडीतर तुमची इतकी मेहनत कुठट जाईल." जहागीरदाराने पुढची आज्ञा सोडली.

"काय सांगता मालक?" नोकराला आश्चर्य वाटले.

"अरे, आता आणखी काही बोलू नको. सांगितले तसे कर पाह! तिला साडी नेसवून बाविने वगैरे चढवून सजवा लोकर. हार अन् मंगळपूज विसरू नका हे!" जहागीरदार म्हणाला.

नोकराने दासींना जाऊन सांगितले-
"तुम्ही सर्वांनी मिळून या तट्टाला नवरी-सारखे सजवा. मालकांची आज्ञा आहे.

तिला पहायान्या सर्वांची पोटे हसून हसून डुखून घेऊ पाहिजेत."

दासींनी त्या तट्टाला छानपैकी 'नवरी' बनवले. नोकराने खाली जाऊन मालकाला सांगितले-
"हुजूर, सधे जयमत तयार आहे."

"बा, बा, शाबास! भग आता पाहता काय? तिला लवकर खाली आणा ना!" उत्साहाने जहागीरदार म्हणाला.

जिन्हाच्या धाव्यावर बोटघाच्या टापांचा आवाज झाला. कोरी जिना उत्तलन भांडवात आली अन् सर्व नियंत्रित पाहुणे अन् तातिबाईक भेटली बडगडून हसू लागली! बगळीकडे एकच गोंधळ माचला. ती पोडीही एकूण सधे प्रकारात विचलून जखळली अन् भांडवातून मुसाट पळून गेली! अशा प्रकारे जहागीरदाराचा हुसरा विवाह सुरू होण्यापूर्वीच मोहला.

लम्बाला जमलेली मंडळी बघायत्कारी करत आवापण्या ठिकाणी निघून गेली.

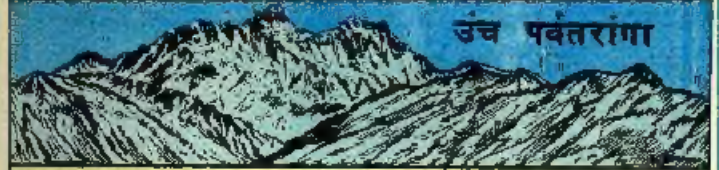
एवढ्या फजिलीनंतर जहागीरदाराने दुसऱ्या लम्बाचे कधी नावही वाटले नाही!

तहान तोंडी भोळा घात

रोबिन पक्षी दररोज १४ इंच (४.२६ सें.मी.) लांबीचे किडे खातो. धात ताऱ्यांच्या अवघोत तो आपल्या गरिबाच्या एजवऱ्याच्या ४५ ठके अधिक इतके अस खातो!

उंच पर्वतरांगा

जगातील सर्वात उंच अशा सर्वात पर्वतरांगेची १३ पर्वतरांगा हिमालयात अन् बाकी ७ कापकोरम तळ्याच्या पर्वतात आहेत.

उंच उडणारे

फावळे

साल ताव अस्तगारे कांही कायळे तमुद-सपाटीपासून ५,२०० मी. (२६,९०२ फूट) इतक्या उंचीवर रहातात. बुपदा हे कावळे एव्हरेस्ट किंवा गंगू पहाताच्या पर्वतारोही टोळ्यांना साथ देत उडण्याला विस्तारत.

स्पांज

स्पांज नावाचे एक तमुदी लेवाळे म्हणजे बरे पाहता शेकडो दृश्य अशा तमुदी प्राण्यांचा तमुदूच वसतो. तमुदाच्या तळाशी किंवा खडकावर हे प्राणी कळप करून रहातात. मांवी नांवी मनेकदा १ मि.मी. पासून १ मीटर पर्यंत वाढते.

‘चांदोबा’ यशस्वी स्पर्धाकांचे अभिनंदन करात आहे

महान
भारतीय परंपरेसंबंधी
स्पर्धा

३

5

2

4

9

3

1

नंदलाल भाबराब खेर
पोस्ट - बाझणगांव
जि. नासिक

बीणा मुकुंभ डिके
दय विठ्ठल सोलापटी
१७/१२, धरंरवणे

भूषण अरुण गांवकर
राजेस्वरनागर
वारेपाटन

A Super treat in every sweet!

**SUPER SIZE!
SUPER TASTE!**

nutrine
SuperStar
Premium toffees

TWIN TREAT
DELITE
TOP CREAM
Heavenly delights

भारताची सर्वोच्च जाल रक्षणारी दाली
मुंबई कन्फेक्शनरी कंपनी लि., वित्त, अ.प्र.

CLARION/NC/8830